

Lamed

List za radoznale
Izabrao i priredio Ivan L Ninić

Godina 14

Broj 9

Septembar 2021.

Ben Dror Jemini

Industrija laži

Norma homogenizacije i Nakba

Kretanje stanovništva, dobrovoljno ili pod prisilom, deo je ljudske istorije. Moderno doba je videlo novi talas proterivanja i razmene stanovništva, ovoga puta da bi se napravilo mesta za nove nacionalne države, naslednice srušenih i raspadnutih imperija. Transfer stanovništva se događa tokom takvih sukoba ili na njihovom kraju. Arapsko-izraelski sukob, u kome su i Arapi i Jevreji postali izbeglice, ne razlikuje se od drugih sličnih događaja.

Studentkinja, umotana u hidžab je ustala, uzela mikrofon, i postavila mi sledeće pitanje: “U svom ste predavanju rekli da su se arapske države protivile planu Ujedinjenih nacija o podeli zemlje. Zamislite da živite u dvosobnom stanu, da neko uđe, uzme jednu sobu, i onda kaže ‘hajde da se razgraničimo’. Da li biste se složili?”

„Vaš je opis zanimljiv,“ rekao sam joj. „Često se koristi upravo ta analogija kada se govori o istoriji arapsko-izraelskog sukoba. Vi, međutim, zanemarujete jednu stvar. Za ovu svrhu možemo da je nazovemo ‘norma homogenizacije’. Desetine miliona ljudi,“ rekao sam, „naterano je da napusti delove svoje domovine da bi se napravilo mesta drugim zajednicama, drugim državama, drugim nacijama. Priča o dve sobe, po kojoj Jevreji vrše invaziju na jednu sobu, a zatim zahtevaju razgraničenje, prisutna je u mnogim krugovima da bi se opravdalo arapsko odbijanje planova o razgraničenju. To je divan primer argumenta koji u sebi ima jezgro istine, ali potpuno zanemaruje kontekst, istorijsku realnost, i mnoge, mnoge prejedane. Zapravo,“ rekao sam joj, „Jevreji iz arapskih zemalja su evakuisani ili su bili naterani da se evakušu, sa mesta koje je bilo

mного veće od onog na koje su posle izbacivanja došli.“

„U svakom slučaju,“ dodao sam, „o palestinskoj nacionalnosti ne znamo ništa, još manje o palestinskoj državi, iz vremena pre buđenja cionističkog pokreta.“ Činjenica je da je termin *Nakba*¹ (katastrofa) rođen 1920. godine, u znak protesta protiv kolonijalne podele po kojoj je južna Sirija postala Palestina, pod britanskom vlašću, dok je ostatak Sirije pripao Francuzima.² To je bilo vreme kada su imperije vladale regionom – najpre Otomani, a za njima Britanci. Njihov kolaps je doveo do ogromnog talasa razmene stanovništva. „Jevreji,“ podsetio sam studentkinju, „su bili među onima koji su bežali, spasavali se ili bivali isterani. Nisu bili progonjeni samo u Evropi, bili su progonjeni i u muslimanskim zemljama. Kao i mnogi drugi narodi tih godina, i oni su tražili pribežište. Želeli su svoj nacionalni dom. Većina nacionalnih država koje su uspostavljene u prethodnom veku, izazvala je čupanje populacija iz korena, iseljenja iz domovine.“

Ovo je poglavlje posvećeno široj istorijskoj slici o desetinama miliona ljudi koji su bili iščupani iz korena u svojim domovinama, obično silom, obično neposredno posle ratova, i obično da bi se učvrstile nove nacionalne države. To je ono što se dogodilo i Palestincima. I to ne treba poricati. To isto se dogodilo i Jevrejima, kao posledica istog sukoba. Ni to se ne sme poricati.

Da krenemo od početka priče. U dobro poznatoj zemlji, nekada pod otomanskom upravom, postoji brojna muslimanska manjina. Većina i manjina se uzajamno ne vole, da se ne kaže nešto jače. Oni, zapravo, imaju tužnu istoriju uzajamnih neprijateljstava i nasilja. U jednom trenutku većina primora veći deo manjine da se preseli u susednu državu, u kojoj ta manjina zapravo čini većinu u verskom, etničkom i nacionalnom smislu. Govorim, naravno, o muslimanskoj manjini u Bugarskoj.

To se nije dogodilo u nekoj dalekoj prošlosti već 1980-ih, kada je 300.000 muslimana bilo

prinudeno da napuste Bugarsku, ne pravim nasilnim preseljenjem, ali ni dobrovoljnom migracijom. To nije bio prvi transfer muslimana iz njihovih domova, ali ni poslednji. To je bio jedan od brojnih talasa emigracije muslimana sa Balkana tokom devetnaestog i dvadesetog veka.³

Šta se dogodilo sa tim izbeglicama? Da li svet poznaje organizacije koje se o njima redovno staraju? Da li se na univerzitetima na Zapadu održavaju seminari o „pravu povratka“ tih muslimanskih izbeglica iz Bugarske? Da li postoji neprijateljstvo između Turske, koja je apsorbovala izbeglice, i Bugarske koja ih je prisilila da odu? Da li su te izbeglice uspostavile terorističke organizacije? Da li postoji kompletna industrija novinarskih i akademičarskih publikacija koje objašnjavaju i opravdavaju muslimanski terorizam jer je nad njima učinjen „zločin protiv čovečnosti“? Da li postoji *Dan Nakba* muslimana iz Bugarske? Da li postoje na desetine odluka Ujedinjenih nacija koje osuđuju Bugarsku? Da li i dalje postoje izbeglički kampovi u kojima žive muslimani iz Bugarske? Da li postoji humanitarna organizacija UN koja je specifično posvećena brizi o njima? Da li Evropska unija, ili pojedinačne države Evrope podržavaju organizacije koje podsećaju na status žrtve muslimana iz Bugarske?

Svi znamo odgovore na postavljena pitanja. Svetski mediji retko spominju taj događaj, i patnje kroz koje su prošli muslimani Bugarske pre nego što su otišli odatle. Ne postoje akademičarske konferencije koje podsećaju na taj izgon. Ne postoji na stotine knjiga o etničkom čišćenju i zločinima protiv ljudskosti počinjenim od strane Bugara. Svi su oni zaboravljeni.

Nema sumnje da su muslimani, što se tiče bugarske većine, bili nepoželjna manjina. Takođe nema sumnje da su muslimani bili prinudeni da odu. Postoji još sličnosti između muslimana Bugarske i Arapa iz Mandatne Palestine (koji su tek kasnije postali poznati pod imenom Palestinci). Godine 1878. muslimani su činili veliki deo populacije u Bugarskoj. Oni su bili većina u svim balkanskim provincijama otomanskog carstva. Duga serija zlostavljanja, prinudnog menjanja vere i isterivanja od njih je učinila manjinu.⁴ Treba napomenuti da je vlada Bugarske formalno osudila isterivanje koje se dogodilo 1980-ih, i da je taj postupak opisala kao „etničko čišćenje“⁵, ali nije pozvala isterane muslimane da se vrate. Činjenica je da, mada postoji formalna jednakost, muslimani u Bugarskoj i dalje pate od nasilja i diskriminacije.

Isterivanje iz Bugarske nikako nije nešto posebno. To je tada bila norma ponašanja. Jedna procena kaže da je oko pet miliona muslimana isterano iz Evrope između 1821. i 1922. godine,

uglavnom u Tursku, a još oko pet miliona ljudi je umrlo od gladi i bolesti posle tih isterivanja.⁶

To su bile prihvatljive pojave u devetnaestom i početkom dvadesetog veka. Sa njima se nastavilo 1940-ih, kada je svet bio svedokom ogromnog talasa razmene stanovništva u kojoj je učestvovalo na desetine miliona ljudi koji su bili iščupani iz korena u svojim domovinama.

Sama diskusija o razmenama stanovništva kroz istoriju zahtevala bi posebnu knjigu. U ovom ćemo se poglavlju koncentrisati samo na nekoliko glavnih razmena stanovništva koje su se dogodile u dvadesetom veku. Pregled etničkih čišćenja, transfera i razmene stanovništva koji sledi, oslanja se na prihvaćene definicije koje postoje u raznim učenim studijama.⁷ Pregled se fokusira na slučajeve koji imaju sličnosti sa slučajem Izraelaca i Palestinaca – na razmene u kojima je bilo proterivanja, bekstva i dobrovoljne razmene na obema stranama.

Kretanja na Balkanu

Nije slučajno što ovu diskusiju otvaramo Balkanom. Na prostoru na kome je gustina stanovništva slična onoj u Francuskoj – ali oko 15% manjem – jedni pored drugih živi dvanaest naroda: Albanci, Bugari, Bošnjaci, Mađari, Grci, Crnogorci, Makedonci, Slovenci, Srbi, Kosovari, Hrvati, Rumuni i Turci. Tome mogu da se dodaju i Austrijanci, Italijani, Nemci i Mongoli, koji su tu bili prisutni od srednjeg veka pa sve do Drugog svetskog rata.

Nije nikakvo iznenađenje što je, u „Doba Nacionalizma“, to područje postalo kotao neprestanih etničkih sukoba, krvavih epizoda i ratova među verama. Ta su neprijateljstva na engleskom jeziku nazvana „balkanizacijom“, terminom koji opisuje neprekidno cepkanje društva na sve manje i manje grupe, koje se neprekidno bore jedna s drugom i ne uspevaju da pronađu zajednički imenitelj koji bi omogućio miroljubivu koegzistenciju.

Proces je počeo kada je Otomanska imperija bila primorana da se povuče sa najvećeg dela Balkana tokom devetnaestog i početkom dvadesetog veka. Transferi stanovništva koji su se dogodili u tom regionu tokom pomenutog perioda možda zaslužuju jedan opisan termin: „kontinentalno područje etničkog testiranja“. Rezultat je bio masovno proterivanje, transfer i bekstvo neposredno posle sukoba kao što su bili Balkanski ratovi 1912-1914, i nedavno rat na Kosovu 1999. godine.

Da budemo jasni. Ovi masovni pokreti su podrazumevali nasilje. Milioni ljudi su stradali u masakrima sprovedenim od raznih strana. Pa ipak, međunarodna zajednica je podržala ova nasilna

kretanja. Kada se krajem Drugog svetskog rata kao rešenje pojavio koncept masovnog kretanja stanovništva, sve velike sile su ga podržale. Vladalo je uverenje da će posledična etnička homogenost pomoći uspostavljanju mira među državama.⁸

Kada su Turska i Grčka razmenile stanovništvo krajem dugog i krvavog rata koji se završio 1922. godine, Lord Kurzon (Curzon), u to vreme britanski ministar spoljnjih poslova, čak je podstakao dve strane da sprovedu razmenu, jer je u to vreme postojao takav pritisak. Kasnije je izjavio da prisilni transfer može da izazove poteškoće za narode koji u procesu učestvuju, ali bi to bila manja šteta od one koja bi nastala ako do transfera ne bi došlo. Kasnije se žalio što Jermenska manjina u Turskoj nije dobila sličan tretman, pa je, kao posledica toga, „bila prepuštena svojoj sudbini“.⁹

Posle raspada Jugoslavije tokom 1990-ih, kako je zemlja sve dublje tonula u međuetničke sukobe, stotine hiljada ljudi na svim stranama ostale su bez svojih domova, morale su da se sele u druge delove iste, nekada jedinstvene države. Grube procene kreću se od 2,2 do 3,7 miliona ljudi koji su bili iščupani iz korena tokom tih ratova.¹⁰ Oni koji su bili isterani sa područja na kojima su činili većinu su se, posle završetka neprijateljstava, vratili; drugi to nisu mogli da učine. Zločini koji su učinjeni tokom neprijateljstava pomogli su da se u javnom i akademskom govoru uspostavi termin „etničko čišćenje“.¹¹

Bilans žrtava u tim događajima je bio najveći u Evropi od kraja Drugog svetskog rata. Dostigao je 100.000. Samo u Srebrenici je srpsko-bosanska milicija masakrirala 7.000 bošnjačkih muslimana, muškaraca i dečaka. Desetine hiljada žena i devojaka bilo je silovano.¹² Tadašnji predsednik Srbije, Slobodan Milošević, umro je tokom svog suđenja u zatvoru u Hagu. I njegov vojni zapovednik je takođe izveden pred sud.

Ovaj opis ni približno ne obuhvata sva kretanja stanovništva u regionu, koja su pogodila sedam do deset miliona ljudi.¹³ Ponekad je uzrok bilo etničko čišćenje ili genocid (kao u slučaju Jermena u Turskoj); ponekad je premeštanje stanovništva bilo sporazumno (kao što je slučaj sa Sporazumom u Lozani); a ponekad se radilo o „podsticanju“ posle etničkih napetosti (kao u slučaju muslimana iz Bugarske). Premeštanje stanovništva na Balkanu je, u celini, uspostavilo „homogenizaciju kao normu“.

Poljska i Ukrajina

Još pre nego što se Drugi svetski rat završio, Saveznici su smatrali da je došlo vreme da se uspostavi novi, i permanentni, „Novi poredak“ u Evropi. Osnovni problem koji je to sprečavao bila

je multietničnost mnogih zemalja u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Zbog toga je bilo teško iscrtati jasne etničke granice koje bi obezbedile relativnu homogenost. Velike sile su smatrale da je postojeća situacija već dovela do previše krvavih sukoba, i da je potrebno njeno razrešenje – nasilnim transferom populacije.¹⁴

Potencijal za etničke sukobe postojao je na istočnoj granici Poljske, a Staljin je nameravao da ga reši „Kurzon (Curzon) linijom“. Još 1919. godine je britanski premijer Lojd Džordž predlagao uspostavljanje takve linije između područja uglavnom naseljenih Poljacima s jedne strane, i istočno-slovenskim narodima s druge.¹⁵

Transferi između Poljske i Ukrajine sprovedeni su od 1944. do 1949, a kampanja se zvala „Operacija Vistula“. Kada je sve bilo završeno, oko 1,75 miliona ljudi je bilo raseljeno u oba smera. Nepoznat je broj ljudi koji su stradali dok je operacija trajala, ali jedna nedavna studija, objavljena u Poljskoj, procenjuje da je umrlo ukupno oko 150.000 ljudi na obe strane.¹⁶ Danas dve strane blisko saraduju, uprkos senkama iz prošlosti. Umesto da zahtevaju „pravo povratka“, Poljska i Ukrajina samo razmatraju pitanje istorijske odgovornosti, kao i broj ljudi koji su učestvovali u operaciji.¹⁷

Etnički Nemci iz Istočne Evrope

Još jedno veliko proterivanje koje treba pomenuti smišljeno je na Potsdamskoj konferenciji¹⁸ krajem Drugog svetskog rata, a ticalo se etničkih Nemaca u dijaspori. Etnički Nemci živeli su u Istočnoj Evropi, južnim delovima Rusije i na Balkanu još od srednjeg veka, a tamo su dospeli sa krstašima, sveštenicima, trgovcima, ili kao vlasnici zemlje.¹⁹ Na kraju Drugog svetskog rata ove su zajednice bile optužene da su podržavale naciste i da su podsticale nacionalne konflikte.

Te su optužbe u suštini bile tačne. Većina Suedskih Nemaca podržavala je Hitlera i njegove teritorijalne pretenzije prema Čehoslovačkoj. Neki od etničkih Nemaca koji su podržavali nacističku partiju, ili se čak priključili *Wehrmacht*-u ili *SS*-u, učestvovali su u nacističkim zločinima, ili su od njih imali koristi. Međutim, milioni Nemaca u Rumuniji, Mađarskoj i Poljskoj nisu podržavali Hitlera. I oni su patili pod nacistima, i bili su svedeni na pione u ludačkom etničkom mešanju po evropskom kontinentu.²⁰

Uprkos tome, kao što je bio slučaj na Balkanu i u istočnoj Poljskoj, posleratna stabilizacija Evrope zahtevala je premeštanje političkih granica, ali i (a ponegde i *primarno*) prebacivanje populacija prema njihovim respektivnim državama u kojima su bili većina. Saveznici su pričali o prisilnom

preseljenju nemačkog stanovništva još pre iskrca-
vanja u Normandiji.²¹

Ogroman broj etničkih Nemaca pobjegao je još pre nego što je rat završen – da li spontano ili kroz evakuaciju koju je sprovodio *Wehrmacht* – iz Istočne Evrope, Danske, pa čak i sa mesta koja su bila pod nemačkim suverenitetom pre početka rata, kao što je istočna Pruska ili teritorija istočno od linije Odra-Nisa. Zločini koje je Crvena armija počinila nad etničkim Nemcima svakako su doprineli da oni pobjegnu u pravcu Nemačke.²²

Čak i posle tih bežanija, još uvek je bilo na milione etničkih Nemaca u Istočnoj Evropi, a njihov status je utvrđen u Potsdamu. Njih je trebalo preseliti „na uredan i human način“ nazad u Nemačku. O ovoj se frazi žestoko raspravlja među stručnjacima,²³ mada čak i Nemci priznaju činjenicu da se ne može porediti humanost proterivanja Nemaca sa deportacijama Jevreja i drugih društveno nepoželjnih ljudi koje su sprovodili Nemci.²⁴

Smatra se da je potsdamsko prebacivanje Nemaca najveće prisilno preseljenje populacije u istoriji čovečanstva.²⁵ Na osnovu inicijative SSSR-a, Britanske imperije i Sjedinjenih Država, ogroman broj Nemaca koji su živeli u Čehoslovačkoj, Mađarskoj i Poljskoj (koja je sada imala nove granice), kao i iz delova Rusije, dunavskog basena i Balkana, bio je označen za preseljenje. Čak su uključeni i svi oni koji su govorili nemački, a nisu ranije bili predviđeni za preseljenje. Transfer je obavljen svim mogućim transportnim sredstvima, a ponekad i bez njih. Nije mala ironija da neki stručnjaci govore o nehumanim uslovima, pa čak i o ljudima prevoženim „stočnim vagonima“, u vrlo lošim higijenskim uslovima.²⁶

Procenjuje se da je bilo između 12 i 16 miliona ljudi uključenih u „Potsdamski transfer“. Svi su oni apsorbovani, dobili su državljanstvo u Istočnoj ili Zapadnoj Nemačkoj. Mnogo žešći spor vodi se oko broja onih koji su umrli ili bili ubijeni tokom prebacivanja. Novi istoričari se oslanjaju na procene koje su došle iz zapadnih zemalja, i koje iznose oko dva miliona ljudi. Čak i ako je ta procena preterana, jasno je da se radilo o vrlo velikom broju. Ne treba ni pominjati da povratak uopšte nije smatran mogućim.

Indija – Pakistan

Indijci svih religija zajedno su radili na uklanjanju tragova britanske okupacije koja je trajala decenijama. Što je više jačao pokret za nezavisnošću, sve su više rasle tenzije između hinduista i muslimana, što je na kraju dovelo do pucanja. Ideja o nezavisnoj muslimanskoj državi potiče od filozofa Mohamada Ikbala (Mohammad Iqbal).

Mohamad al Džina (Jinnah), tadašnji član Indijskog nacionalnog kongresa, i sve do tog vremena pristalica ujedinjene Indije, priključio se zahtevu za nezavisnom muslimanskom državom i postao otac modernog Pakistana.²⁷

Od početka je bilo jasno da stanovništvo nije homogeno. Linija razgraničenja je bilo mnogo, a verska linija razdvajanja – primarno između muslimana i hinduista – bila je samo jedna od njih, možda čak ne i najvažnija. Neprikosnoveni vođa borbe za nezavisnost Indije, Mahatma Gandhi, učinio je sve što je mogao na stvaranju ujedinjene Indije, u kojoj bi živeli Siki, hinduisti i muslimani. Nije u tome uspeo, čak ga je ubio jedan radikalni hinduista koji je bio besan zbog koncesija koje su ponuđene muslimanima.

Avgusta 1947. godine, dok je nestajala britanska kolonijalna vlast, a međureligijsko nasilje se rasplamsavalo, stvorene su dve države: Indija i Pakistan (sa kojim je bio spojen sadašnji Bangladeš). Deklaracija je dovela do masovnog kretanja naroda. Tokom sledeće četiri godine oko 14,5 miliona ljudi napustilo je svoje domove. Prema zvaničnim procenama tu brojku su ravnopravno činili Indusi i Siki, koji su se selili iz muslimanskih krajeva u hinduističku državu, i muslimani koji su bežali u suprotnom smeru. Neke druge procene kažu da je broj bio između 12 i 17 miliona, a da je u procesu stradalo između 400.000 i milion ljudi.²⁸ U jednoj drugoj studiji pominje se broj od 17,9 miliona, sa 3,4 miliona onih koji nikada nisu stigli na odredište kome su se uputili – koji su bili ili ubijeni ili su umrli od gladi i bolesti. Manji broj je spasao život tako što je izbegao u druge države.²⁹

Pakistan je uglavnom muslimanska zemlja. U današnjoj Indiji, u kojoj živi više od milijardu ljudi, 14,2% su muslimani. Primarni izvor napetosti između dve zemlje, izvor tenzija i rata, jeste kontrola koju Indija ima nad Kašmirom, regionom koji je većinski muslimanski. Apsorpcija izbeglica na obe strane nije bila laka, ali danas nema ni Indusa niti muslimana koji se definišu kao „izbeglice“. Obe grupe su se uspešno apsorbovale u svojim novim državama, neki su čak uspeli da se popnu na visoka mesta u svojoj novoj zemlji.³

Jermenija-Azerbejdžan

Raspad Sovjetskog Saveza na više nacionalnih država, na osnovu granica koje su ranije sovjetske vlasti dodelile republikama, stvorio je etničke i nacionalne probleme. Granice između republika, stvorene uglavnom onako kako je sovjetskoj administraciji odgovaralo, nisu uvek bile i etničke granice na terenu. Štaviše, pod sovjetskom vlašću su se političke i etničke promene događale i unutar SSSR-a, uključujući i velika kretanja stanov-

ništva. Ova pitanja, koja su isplivala uglavnom za vreme *Glasnost*-i, značajno su uobličile nacionalne pokrete u petnaest republika, potpalile stare sukobe od kojih su neki tinjali vekovima – a centralne vlasti nisu bile u stanju da ih reše.

Kada se Sovjetski Savez urušio, ovi su sukobi postali teritorijalni, nacionalni, pa čak i verski – ponekad među državama, a ponekad između država i separatističkih manjina.³¹ Tako su, za vreme Staljina, mnogi muslimani iz Čečenije proterani u druga područja unutar Sovjetskog Saveza. Kasnije su se oni vratili u Čečeniju i u rat koji je tamo besneo, što je na kraju poprimilo karakter *džihada*.³²

Ono što je za svrhe ovog teksta značajno, jeste region Nagorno-Karabaha. U njemu je pod sovjetskom administracijom živelo 75% jermenskih hrišćana. Nagorno-Karabah je bio autonomni region unutar muslimansko-*šii*tskog Azerbejdžana. To je stari spor koji se razgoreo pri kraju postojanja sovjetske vlasti, kada je stanovništvo želelo da se priključi Jermeniji. Etničke napetosti su se ubrzo pretvorile u klanicu, u rat u kome su na obe strane učinjeni masakri. Godine 1994. rat se završio, a pobednici su bili Jermeni koji su osvojili najveći deo regiona, kao i ponešto od okolnih teritorija u Azerbejdžanu.³³

Konflikt je koštao između 17.000 i 25.000 žrtava.³⁴ Procenjuje se da je bilo između 800.000 i 1,5 miliona izbeglica.³⁵ U izveštaju UN stoji da je bilo 850.000 proteranih Azera, i 372.000 proteranih Jermena otkako je sukob izbio 1988. godine.³⁶ Jermenija je saradivala sa međunarodnim organizacijama u rehabilitaciji izbeglica, dala im je državljanstvo, a sasvim mali broj i dalje živi u privremenim staništima.³⁷ Neki od azerskih izbeglica naseljeni su po napuštenim jermenskim kućama,³⁸ ali 500.000 muslimana i dalje živi u privremenim logorima.³⁹ Bez vladinih planova kojima bi oni bili rehabilitovani, mogli od tih izbeglica osuđeni su na siromaštvo i kriminal. Azerbejdžan insistira na tome da oni budu vraćeni u svoju domovinu, ali Jermenija odbija da prizna bilo kakvo „pravo na povratak“.⁴⁰

Abhazija – Gruzija

U vreme uspostavljanja gruzijske republike, stare sovjetske granice su ostavljale unutar Gruzije regione koji su bili naseljeni ne-gruzijskim stanovništvom. Najveći od njih je bio region Abhazije, koji je do 1925. godine bio nezavisna sovjetska republika, pa ga je onda anektirala Gruzija. Abhazi su činili oko 18%, dok su Gruzijci činili 44% stanovništva u vreme raspada SSSR-a. Avgusta 1990. abhazijski Vrhovni sud je proglasio nezavisnost, pa je dve godine kasnije vraćen ustav i nezavisnost one Abhazije koja je

postojala do 1925. Pošto je centralna gruzijska vlada poslala policiju u region, Abhazi su se pobunili – uz pomoć regularne sovjetske vojske koja je postojala u regionu, kao i uz pomoć čečenskih boraca.⁴¹

Gruzija, koja je u to vreme učestvovala u građanskom ratu i u vojnoj kampanji u Južnoj Osetiji, nije mogla da se odupre Abhazima i njihovim saveznicima. Ti su saveznici okupirali region i proterali Gruzijce i Jermene u Gruziju, njih oko 300.000 ukupno. Tokom borbi je proterano i oko 50.000 Abhaza, od kojih su se mnogi naselili u napuštene gruzijske kuće. Procenjuje se da je ubijeno između nekoliko hiljada i 15.000 ljudi. Pošto međunarodna zajednica ne priznaje Abhaziju kao nezavisni entitet, abhaske izbeglice se smatraju „interno raseljenim licima“.⁴²

Maja 1994. u Moskvi je potpisan sporazum o razdvajanju oružanih snaga. Posle toga su se desetine hiljada ljudi vratile u demilitarizovanu oblast Gali, u južnoj Abhaziji. Sporazum nije sprečio Abhaze da i dalje napadaju Gruzijce u tom bogatom i plodnom regionu, što je dovelo do druge serije bitaka u Abhaziji 1998. godine. Danas se broj gruzijskih izbeglica procenjuje na 200.000.⁴³ Maja 2008. godine je Generalna skupština UN donela rezoluciju kojom se priznaje „pravo povratka“ izbeglicama iz Abhazije koje su bile posledica etničkog čišćenja u regionu,⁴⁴ ali dok se ovaj tekst piše ništa se nije dogodilo.

Sudan

U Sudanu se ne radi o premeštanju stanovništva, prisilnom, mirnom, ili bilo kakvom drugom. Tu se radi o državi koja je sponzor etničkog čišćenja i ubijanja sopstvenog stanovništva. To obavljaju Džandžavid (Janjaweed) milicije koje su lojalne vladi, i regularne vojne jedinice.⁴⁵ Od kako je islamski pokret došao na vlast u Sudanu, sve je više pojava etničkog i verskog čišćenja – i to ne samo u relativno dobro poznatoj provinciji Darfur. Zločini koje je obavila država doveli su do poplave izbeglica. Neke od njih se smatraju interno raseljenim licima, a druge su izbeglice u susednim državama.

Podaci koje daju Ujedinjene nacije i nevladine organizacije koje rade u tom delu sveta, često su kontradiktorni, a neki posmatrači na Zapadu smatraju da su ponuđeni podaci premali.⁴⁶ Praktično nema spora da je rat koji je vođen u južnom Sudanu protiv sudanskih i paganskih stanovnika pretvorio 4,6 miliona ljudi u izbeglice, a da je ubijeno još dva miliona ljudi. Otprilike polovina izbeglica u južnom Sudanu je raseljena posle sporazuma o prekidu vatre iz 2005. godine.⁴⁷ Ipak, etničko čišćenje u Darfuru nije prestalo još od početka borbi 2003. godine. Na vrhuncu rato-

vanja, 2009. godine, broj prognanih ljudi je bio oko tri miliona.⁴⁸

Brutalnost u Sudanu nije dovela do masovnih demonstracija u arapskom svetu. Naprotiv, Sudan je slobodno operisao još mnogo godina. Međunarodna pomoć je osujećena, novinari i osoblje koje je donosilo pomoć su napadani, razmeštanje mirovnih snaga UN je odlagano, pa se etničko čišćenje nesmetano nastavljalo. Samo tokom 2012. Ujedinjene nacije su u zvaničnoj publikaciji objavile da je još milion izbeglica dodato onima koji su već bili iščupani iz korena.⁴⁹ Samo iz Darfura je prognano oko 1,4 miliona ljudi. Pretpostavlja se da je ukupan broj izbeglica u Sudanu oko 2,1 milion,⁵⁰ dok se procenjuje da je ukupan broj izbeglica u Sudanu tokom poslednjih dvadeset godina 5,8 miliona.⁵¹

Kipar

Slučaj Kipra je zaista zanimljiv. Na Kipru živi 80% Grka i 20% Turaka. Ovi drugi su se naselili na Kipru dok je ostrvo bilo pod otomanskom vlašću. Godine 1974. Turska je izvršila invaziju na Kipar, neposredno posle državnog udara koji se dogodio na ostrvu, učinjenog s namerom da se Kipar ujedini sa Grčkom. Invazija je podelila ostrvo na dva dela: grčki i turski. Između 160.000 i 200.000 Grka bilo je prinuđeno da se preseli na grčki deo ostrva, a oko 50.000 do 62.000 muslimana na turski deo. Došlo je do totalnog etničkog čišćenja, bez mogućnosti povratka.⁵²

Izrael

Godine 1947. Ujedinjene nacije su usvojile Plan za podelu zemlje Izraela (to jest područja Mandatne Palestine, zapadno od reke Jordan) na jednu jevrejsku i na jednu arapsku državu. To je rešenje bilo produžetak (zapravo ozbiljno izmenjen) Balfurove deklaracije iz 1917. godine, i odluke Lige naroda iz 1922, kojom se britanska administrativna sila postavlja kao mandatar za Palestinu – što je trebalo da provede u praksu Balfurovu deklaraciju o uspostavljanju Palestine kao „nacionalnog doma jevrejskog naroda“.⁵³

Treba naglasiti da nikada nije postojao nezavisni politički entitet – arapski ili muslimanski – koji se u bilo kojoj varijanti nazivao palestinskim. Postojala je administrativna teritorija nazvana Palestinom, pod britanskim mandatom. Termin „Palestina“ je grčkog porekla, nametnut u vreme rimske imperije, posle propasti druge jevrejske države. To je učinjeno kao simbolično nametanje rimske hegemonije. Kasnije je korišćen od strane hrišćana, ali je dobio čisto administrativnu odrednicu pod vladavinom Arapa od sedmog do trinaestog veka. Kasnije je postao opšteprihvaćen

kao geografska odrednica.⁵⁴ Taj se termin pojavljuje u srednjevekovnoj islamskoj istorijskoj i geografskoj literaturi, a ima odjeka i u devetnaestom veku.⁵⁵ Čak su i novine pod nazivom *Falastin*, koje su se pojavile 1911. godine i naoko svedočile o palestinskom identitetu, štampali Arapi-hrišćani, dok su same novine zastupale pan-arapsku liniju.⁵⁶

Od samog nastanka Mandatne Palestine ona je trebalo da posluži kao „nacionalni dom jevrejskog naroda“. Kada su Ujedinjene nacije 1947. godine izglasale podelu, sve arapske države su pokrenule diplomatsku kampanju protiv primene preporuka Generalne skupštine UN, i kao jedan blok glasale protiv. Neposredno pošto je plan podele usvojen, Arapi su započeli sa neprijateljstvima protiv jevrejske zajednice u Palestini (na hebrejskom je naziv te zajednice *Jišuv*), uz pomoć dobrovoljaca iz susednih zemalja.

Kada je postalo jasno da njihova borba donosi mnogo više štete lokalnom arapskom stanovništvu, rukovodstvo palestinskih Arapa – pre svega Hadž Amin al-Huseini – odbilo je da proglasi svoju državu, koja bi bila pored jevrejske države. Umesto toga nastavljani su ratni naponi koji su imali za cilj uništenje jevrejske države, uz istovremeno zauzimanje delova teritorije koji su bili namenjeni nezavisnoj arapskoj palestinskoj državi. Mnogi palestinski Arapi su pobjegli iz Palestine pre 15. maja 1948, datuma kada se završavao britanski mandat. Mnogi su pobjegli i posle tog datuma. Odbijanje da prihvate Plan o podeli naveo je Palestince da lakomisleno uđu u Sveti rat protiv jevrejske zajednice u Mandatnoj Palestini i primene silu protiv primene tog plana. To, kao i kasnije borbe između jevrejskih i arapskih oružanih snaga, proizvelo je stotine hiljada izbeglica. Na osnovu raznih izvora, Efraim Karš (Karsh) je procenio da je bilo između 583.000 i 609.000 palestinskih izbeglica.⁵⁷ Mi ćemo prihvatiti procenu UN koja glasi 711.000.⁵⁸

Važno je uzeti u obzir još jednu značajnu stvar u vezi palestinskih izbeglica. Većina njih je ostala na području koje je Planom podele predviđeno za osnivanje arapske države – Oblast Gaze i Zapadna Obala – istom onom koje najveći deo sveta vidi kao mesto buduće palestinske države. U tom su smislu svi oni bili „interno raseljene osobe“. Teritorija koje je bila namenjena njima bila je u njihovim rukama, i oni su na tom mestu mogli da uspostave sopstvenu državu po okončanju rata 1948. godine. Nije Izrael bio taj koji ih je sprečio da uspostave nezavisnu državu, to su učinile arapske države.

Istovremeno dok se taj sukob odigravao, velika grupa Jevreja – njih oko 800.000 – prinudno je napustila arapske države (pobegla iz njih) i mahom se uselila u Izrael. Većina onih koji su

stigli do Izraela bila je prinuđena da živi u privremenim tranzitnim logorima, u lošim uslovima, sve dok se nisu stvorili uslovi da budu apsorbovani – uz manji ili veći uspeh – u već postojeće društvo. Trebalo je da prođe nekoliko godina da oni prestanu da budu bespomoćne izbeglice.

Primeri koji su ovde navedeni vrlo su daleko od toga da budu sveobuhvatni – bilo je još mnogo slučajeva kada se stanovništvo kretalo tokom devetnaestog i dvadesetog veka. Procenjuje se da je samo unutar SSSR-a oko 65 miliona ljudi menjalo svoje stalno mesto boravka.⁵⁹ Nismo pominjali 480.000 Finaca koji su bili proterani kada je SSSR preuzeo najveći deo Karelije.⁶⁰ Nismo pominjali preseljenje 700.000 Kurda koje je proterala otomanska imperija, od kojih je polovina pomrla.⁶¹ Niti smo govorili o prinudnoj i surovij evakuaciji 3.000 kurdskih sela tokom sukoba Turske i kurdske pobunjeničke organizacije PKK tokom 1980-ih i 1990-ih. Procene se kreću između 400.000 i dva miliona ljudi.⁶²

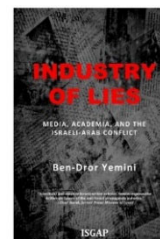
Takođe nije diskutovan talas Iračana koji su pobjegli od etničkog i verskog nasilja – među 2,2 miliona izbeglica bilo je oko 40% hrišćana, kao što nismo spomenuli ni egzodus egipatskih Kopta, progonjene manjine u većinski muslimanskoj zemlji.⁶⁴ Stotine hiljada hrišćana beže iz muslimanskih zemalja. Šanse da će se bilo ko od njih vratiti u svoje domove je nula. Još oko devet miliona ljudi je pobjeglo iz Sirije posle tamošnjeg građanskog rata – od kojih je polovina pobjegla u inostranstvo.⁶⁵ Potpuno je neizvesno koliko će se njih vratiti kada prestanu neprijateljstva.

Drugi centri sukoba, na primer u Africi, kao što su beskrajni građanski ratovi u Kongu i Somaliji, izazvali su pojavu miliona izbeglica koji žive u logorima i koji traže mogućnost da se usele u prosperitetnije zemlje, uglavnom u Evropi. Mnogi od njih dobijaju malu ili nikakvu stranu pomoć – a nalaze se u mnogo teškoj situaciji od svojih palestinskih kolega. Za njih svakako ne postoji posebna agencija UN, posvećena isključivo zadovoljavanju njihovih potreba. Oni bi voleli da im je pružen tretman kakav imaju Palestinci – sa budžetima za obrazovanje, zdravstvo i druge socijalne usluge – umesto bazičnih sledovanja i usluga, ali svet na njih primenjuje drugačije kriterijume.

Broj publikacija koje postoje o ne-palestinskim izbeglicama, o obimu interesovanja međunarodne zajednice za njih, i o budžetima predviđenim za pomoć njima – sve pod kišobranom jedne agencije UN – nekoliko redova veličine je manji od onog što je posvećeno palestinskim izbeglicama. Što se tiče budućnosti, za ne-palestinske izbeglice je takođe predviđena druga putanja. Za razliku od

većine izbegličkih populacija koje se nekako snalaze i njihov broj se smanjuje, broj palestinskih izbeglica raste jer se i deca, i deca dece, unuci originalnih palestinskih izbeglica smatraju izbeglicama, bez neke vremenske granice koja postoji u drugim slučajevima.

Od Balkana do planine Taurus, od indijskog potkontinenta do Istočne Evrope, izmešteno je između 50 i 60 miliona ljudi. A to su samo kretanja koja su rezultat homogenizacije stanovništva u svetu, kao deo procesa uspostavljanja nacionalnih država. Pored toga je bilo na desetine miliona onih koji su bežali, kretali se i bivali proterani. To je globalni pejisaž koji stoji iza izraelsko-palestinskog sukoba.

Napomene

1. "Nakba" je arapska reč koja opisuje „katastrofu“ koja se dogodila tokom Rata za nezavisnost 1948. godine, u kojoj su se mnogi Arapi iz Mandatne Palestine našli kao izbeglice, van granica svoje domovine. Prvi koji je ovu reč upotrebio u ovom kontekstu bio je Konstantin Zureik (Zureiq), u svojoj knjizi *Ma'ana a-Nakba* (Značenje katastrofe) (Beirut 1948).
2. George Antonius, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement* (Arapsko buđenje: Priča o arapskom nacionalnom pokretu) (New York: G.P. Putnam, 1979) str. 312.
3. O nekim od talasa transfera stanovništva videti Talip Küçükcan, "Re-claiming identity: ethnicity, religion and politics among Turkish-Muslims in Bulgaria and Greece," (re-uspostavljanje identiteta: etnicitet, religija i politika među turskim muslimanima u Bugarskoj i Grčkoj) *Journal of Muslim Minority Affairs* 19, no. 1 (1999), pp. 49-68.
4. "A Country Study: Bulgaria," Library of the Congress, available at <http://www.nsaglam.com/Files/Links/WorldandIslam/Countries/Europe/Bulgaria.html>; o progonima i/ili primerima tvrdnji na muslimanskom veb-sajtu: "Bulgaria: The Suffering of One Million Muslims," (Bugarska: patnje jednog miliona muslimana) *Islamweb*, <http://www.islamweb.net/emainpage/index.php?page=articles&id=136011>; o isterivanju 1980. i dodatni detalji u vezi muslimanske manjine u Bugarskoj; videti dalje publikacije turskih i bugarskih učenjaka: Kemal H Karpat, *The Turks of Bulgaria: History, culture and political fate of a minority* (Istanbul: Isis

Press, 1990), Darina Vasileva, „Bulgarian Turkish Emigration and Return“ (Emigracija i povratak bugarskih Turaka) *International Migration Review* 26, no. 2 (1992), p. 342

5. "Bulgaria MPs Move to Declare Reviving Process as Ethnic Cleansing." (Članovi bugarskog parlamenta traže da Proces Oživljavanja bude okarakterisan kao etničko čišćenje) *Novinite*, February 11, 2010. Zvanična deklaracija osuđuje „proces oživljavanja“ kao etničko čišćenje bila je praćena izvinjenjem premijera i šefa Bugarske socijalističke partije Sergeja Staniševa. Videti Dora Papadopulosz, "Traces of Violence and Transmission of Memory." (Tragovi nasilja i prenos sećanja) MA thesis (Central European University, 2014), www.etd.ceu.hu/2014/papadopulosz_dora.pdf

6. Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922* (Smrt i proterivanje: etničko čišćenje otomanskih muslimana) (Princeton, NJ: Darwin Press, 2004).

7. Ovo je delimična lista izvora za podatke iznete u daljem tekstu: Andrew Bell-Fialkoff, "A Brief History of Ethnic Cleansing." (Kratka istorija etničkog čišćenja) *Foreign Affairs* 72 no 3 (1993), p. 110; Robert Melson, *Revolution and Genocide: On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust* (Revolucija i genocid: Uzroci jermenskog genocida i Holokausta) (University of Chicago Press, 1996); Norman M. Naimark, *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe* (Vatre mržnje: etničko čišćenje u 20. veku u Evropi) (Harvard University Press, 2002); Norman M. Naimark, "Ethnic Cleansing," (Etničko čišćenje) *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity* (Enciklopedija genocida i zločina protiv ljudskosti), vol. 1 (Detroit, 2005), pp. 301-304; Philipp Ther and Ana Siljak, eds., *Redrawing Nations: Ethnic Cleansing in East-Central Europe, 1944-1948* (Ponovno crtanje nacija: etničko čišćenje u Istočnoj i Centralnoj Evropi, 1944-1948) (Rowman and Littlefield, 2001); Renata Dwan, *Building Security in Europe's New Borderlands: Subregional Cooperation in the Wider Europe* (Uspostavljanje bezbednosti unutar novih granica u Evropi: saradnja pod-regiona u široj Evropi) (London: Routledge, 2015).

8. John A. Petropulos, "The Compulsory Exchange of Populations: Greek Turkish Peacemaking, 1922-1930," (Prinudna razmena stanovništva: stvaranje grčko-turskog mira 1922-1930) *Byzantine and Modern Greek Studies* 2, no. 1 (1976), pp. 135-160. Tačan citat glasi: „razdvojiti populacije na Bliskom Istoku odvešće ka istinskoj pacifikaciji Bliskog Istoka“.

9. C. Meindersma, "Population Exchanges: International Law and State Practice - Part 1." (Razmena stanovništva: Međunarodno pravo i državna praksa – Deo 1) *International Journal of*

Refugee Law 9, no. 3 (1997), pp. 335-364; Michael Barutciski, "Lausanne Revisited: Population Exchanges in International Law and Policy." (Ponovo Lozana: razmena stanovništva u međunarodnom pravu i politici) u Renée Hirschon, ed., *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey* (Prelaz preko Egejskog Mora: procena nasilne razmene stanovništva između Grčke i Turske) (Berghahn Books 2010), p. 26; Michael L. Dockrill, "Britain and the Lausanne Conference," (Britanija i konferencija u Lozani) *Turkish Yearbook of International Relations*, vol. 23 (1993), p. 10.

10. Ove su brojke zasnovane na izveštaju UNHCR-a (raspoloživ na <http://balkansnet.org/refugees.html>) u kome se pominje 3,680,300 izbeglica i/ili korisnika humanitarne pomoći UN, izveštaj u *New York Times*, pod naslovom "Resettling Refugees: U.N.Facing New Burden," (Ponovno naseljavanje izbeglica: Novi teret pred UN) iz 24. novembra 24, 1995, u kome Ron Redmond, glasnogovornik komiteta koji se bavio ratnim izbeglicama, kaže: "očekujemo da će mnogi želeti da odu na mesta na kojima su etnička većina a ne manjina"; kao i procene Amira Pašića i Thomasa G. Weissa u „The Politics of Rescue: Yugoslavia's Wars and the Humanitarian Impulse." (Politika spasavanja: jugoslovenski ratovi i humanitarni impuls), *Ethics and International Affairs* 11 (1997), pp. 105-131. U vezi statističkih poteškoća oko procene broja stradalih u ratovima generalno, a na Balkanu posebno, videti Adam Roberts, "Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?," (Životi i statistika: da li su 90% žrtava civili?) *Survival* 52, br. 3 (2020), str. 115-136.

11. Drazen Petrovic, "Ethnic Cleansing-An Attempt at Methodology," (Etničko čišćenje – pokušaj i metodologija), *European Journal of International Law* 5, br.1 (1994), str. 342-359.

12. Carole Rogel, Sabrina P. Ramet, *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the War for Kosovo* (Balkanski Vavilon: raspad Jugoslavije od smrti Tita do rata za Kosovo). Treće izdanje. Boulder, Colorado: Westview Press, 1999. *Slovene Studies Journal* 19, no. 1 (2002); Gearóid Ó Tuathail i John O'Loughlin, "After Ethnic Cleansing: Return Outcomes in Bosnia-Herzegovina a Decade Beyond War," (Posle etničkog čišćenja: ishod povratka u Bosni i Hercegovini, decenija posle rata) *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 99 (2009), pp. 1045-1053; Jan Zwierchowski i Ewa Tabeau, "The 1992-95 War in Bosnia and Herzegovina: Census-Based Multiple System Estimation of Casualties," (Rat u Bosni i Hercegovini 1992-95: multi-sistem procena broja žrtava na osnovu popisa) *Undercount*, February 1, 2010.

13. Za potpuni spisak transfera stanovništva na Balkanu pogledati Mike Haynes, "Theses on the Balkan War." (Teze o ratu na Balkanu) *International Socialism* 83 (leto 1999), Appendix 2, na <http://www.mancists.org/history/etol/writers/haynes/1999/xx/balkans.htm>.
14. Bohdan Kordan, "Making Borders Stick: Population Transfer and Resettlement in the Trans-Curzon Territories, 1944-1949," (Održive granice: međunarodni transferi stanovništva i ponovno na Trans-kurzonskim teritorijama, 1944-1949) *International Migration Review* 31, no. 3 (1997), p.704.
15. Nije primenjeno posle Versajskog sporazuma, uprkos logici, pa je granica pomerena prema istoku. Linija se pripisuje britanskom ministru spoljnjih poslova, pa nosi i njegovo ime. Videti kod James R. Hooker, "Lord Curzon and the Curzon Line," (Lord Kurzon i Kurzonova linija) *The Journal of Modern History* 30, no. 2 (1958), pp. 137-138.
16. Ewa Siemaszko, "Bilans Zbrodni," *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej* 7-8, br. 116-117 (juli-avgust 2010), str. 77-94. Zahvaljujem se M. Weingastu za pomoć kod prevoda članka sa poljskog.
17. Mariusz Zajączkowski, "Polish-Ukrainian Historical Disputes over the Volhynian Massacres," (Istorijski spor Ukrajine i Poljske oko masakra u Volhiniji), 1943 *Volhynia Massacres: Truth and Remembrance* (Masakr u Volnijiji: Istina i sećanja), http://www.volhyniamassacre.eu/zw2/controversies/183_Polish-Ukrainian-Historical-Disputes-over-the-Volhynian-Massacres.html; Kataryna Wolczuk, „The Polish-Ukrainian Border: On the Receiving End of EU enlargement," (Poljsko-ukrajinska granica: Posledice uvećanja EU) *Perspectives on European Politics and Society* 3, no. 2 (2002), str. 245-270.
18. Pogledati Poglavlje XII Potsdamskog sporazuma: "Primary Resources: Berlin Potsdam Conference, 1945," može se videti na <http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/primary-resources/truman-potsdam>. U vezi diskusija na Konferenciji, pogledati US Department of State, Foreign Relations of the United States: "Diplomatic Papers: *The Conference of Berlin (the Potsdam Conference), 1945*," vol. 2 (Washington DC, 1960).
19. U vezi porekla tih zajednica pogledati prvo poglavlje Alfred-Maurice de Zayas, *A Terrible Revenge: The Ethnic Cleansing of the East European Germans* (Strašna osveta: Etničko čišćenje Nemaca Istočne Evrope) (New York: Palgrave Macmillan, 2006).
20. Valdis O. Lumans, *Himmler's Auxiliaries: The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933-1945* (Himmlerovi pomagači: The Volksdeutsche Mittelstelle i nemačke nacionalne manjine u Evropi, 1933-1945) (University of North Carolina Press, 1993).
21. De Zayas, *Terrible Revenge* (Strašna osveta), str. 78-81.
22. Opisi takvih akcija i njihovih posledica na nemačku populaciju mogu se videti u Antony Beevor, *The Fall of Berlin 1945 (Pad Berlina 1945)* (New York: Penguin Books, 2003).
23. Pogledati diskusiju o istoriografiji rata kod Robert G. Moeller, "Germans as Victims? Thoughts on a Post Cold War History of World War II's Legacies," (Nemci kao žrtve? Razmišljanje posle Hladnog rata i nasleđe 2. Svetskog rata) *History and Memory* 17, nos. 1-2 (2005), str. 145-194.
24. R.M. Douglas, *Orderly and Humane: The Expulsion of the Germans after the Second World War* (Uredno i humano: Isterivanje Nemaca posle 2. Svetskog rata) (Yale University Press, 2014), str. 65.
25. Douglas, *Orderly and Humane*, (Uredno i humano) p.5.
26. Pogledati, na primer, diskusiju de Zayas-a, naročito u Poglavlju 5. Gore navedeni citat je uzet sa str. 103. Autor opisuje prognane kao žrtve, "baš kao poljski oficiri u Katinskoj šumi ili Romi koje su likvidirali nacistički udarni odredi ili Jevreji ubijeni u Aušvicu" str. 145
27. O uticaju Iqbal-a na Pakistan videti kod Iqbal Singh Sevea, *The Political Philosophy of Muhammad Iqbal: Islam and Nationalism in Late Colonial India* (Politička filozofija Muhammada Iqbala: islam i nacionalizam u kasno kolonijalnom periodu u Indiji) (Cambridge University Press, 2012)
28. Pregled literature i procene u vzi broja izbeglica i žrtava pogledati kod K. Hill, W. Seltzer, J. Leaning, S.J. Malik, and S.S. Russell, "The Demographic Impact of Partition in the Punjab in 1947," (Demografski uticaj podele u Pendžabu 1947.) *Population Studies* 62, br. 2 (2008), str. 155-170. Više o podeli Indije naći kod Barbara Daly Metcalf and Thomas R. Metcalf, *A Concise History of Modern India* (Kratka istorija moderne Indije) (Cambridge University Press, 2012); Lawrence James, Raj: *The Making and Unmaking of British India* (Stvaranje i nestanak britanske Indije) (London: Abacus, 2009).
29. Prashant Bharadwaj, Asim I. Khwaja, i Atif R. Mian, "The Big March: Migratory Flows after the Partition of India," (Veliki marš: Migracioni tokovi posle podele Indije) Faculty Research Working Paper 08-029. John F. Kennedy School of Government, Harvard University June 2008).
30. Pervez Musharraf, bivši glavnokomandujući pakistanske vojske i bivši predsednik Pakistana, rođen je u Delhiju. Manmohan Singh, bivši premijer Indije rođen je u Gah-u, koji je sada deo Pakistana.
31. Mark R. Beissinger, *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State* (Nacionalistička

mobilizacija i urušavanje sovjetske države) (Cambridge University Press 2010); Vicken Cheterian, "The Origins and Trajectory of the Caucasian Conflicts," (Poreklo i putanja konflikata na Kavkazu) *Europe-Asia Studies* 64, no. 9 (2012), pp. 1625-1649.

32. Moshe Gammer, *The Lone Wolf and the Bear: Three Centuries of Chechen Defiance of Russian Rule* (Usamljeni vuk i medved: Tri veka čečenskog opiranja ruskoj upravi) (University of Pittsburgh Press, 2006).

33. Detaljni opis rata i njegovih uzroka je u Thomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War* (Crna bašta: Jermenija i Azerbejdžan u miru i ratu) (New York University Press, 2013).

34. Mooradian Moorad i Daniel Druckman. "Hurting Stalemate or Mediation? The Conflict over Nagorno-Karabakh, 1990-95," (Štetni status quo ili posredovanje? Sukob u Nagorno-Karabahu, 1990-1995) *Journal of Peace Research* 36, no.6(1999), pp. 709-727, De Waal, Black Garden, str. 285.

35. Patricia Carley, *Nagorno-Karabakh: Searching for a Solution* (Nagorno-Karabakh: Potraga za rešenjem), United States Institute of Peace Roundtable Report (Washington DC, 2008); Ron Redmond, "Conflict in the Caucasus," (Sukob na Kavkazu) *Refugees Magazine* 98 (December 1994).

36. Prihvaćena pšrocena na osnovu istraživanja govori o 1.1 milionu izbeglica, od čega oko 350,000 hrišćanskih Jermena kojio su se premestili na područja pod jermenskom i ruskom kontrolom, i oko 750.000 muslimana koji su se premestili na područja koja kontroliše azerska vlada. Videti kod De Waal, Black Garden, p. 285.

37. Arlak Ayunts, "Return and Its Alternatives: Perspectives from Armenia," (Povratak i alternative tome: Kako to izgleda gledajući iz Jermenije) u *Forced Displacement in the Nagorny Karabakh Conflict: Return and Its Alternatives* (Nasilno preseljenje tokom sukoba u Nagorno Karabahu: Povratak i alternative), London, 2011, pp. 13-21.

38. De Waal, Black Garden, pp. 117-121.

39. Cheterian, "Origins and Trajectory," (Poreklo i putanje) str. 217.

40. De Waal, *Black Garden* (Crna bašta), p. 22.

41. "Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in the Conflict," (Gruzija/Abhazija: Kršenja zakona ratovanja i uloga Rusije u sukobu) Human Rights Watch Arms Project -Human Rights Watch/Helsinki, vol. 7, no. 7 June 1995), <https://www.hrw.org/reports/pdfs/g/georgia/georgia953.pdf>.

42. Erin D. Mooney, "Internal displacement and the conflict in Abkhazia," (Interno raseljavanje i sukob u Abhaziji) *International Journal on Minority and Group Rights* 3, br. 3 (1995), str. 197-226; Alexei

Zverev, "Ethnic Conflicts in the Caucasus 1988-1994," (Etnički konflikti na Kavkazu 1988-1994) u Bruno Coppieters, ed., *Contested Borders in the Caucasus* (Sporne granice na Kavkazu) (Brussels: VUB Press, 1996).

43. George Tarkhan-Mouravi i Nana Sumbadze, "The Abkhazian Georgian Conflict and the Issue of Internally Displaced Persons," (Abhazijski Gruzijjski konflikt i pitanje interno raseljenih osoba) *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 19, br. 3-4 (2006), str. 283-302; Rick Fawn i Sally N. Cummings, "Interests over norms in western policy towards the Caucasus: How Abkhazia is no one's Kosovo," (Interesi pre normi u politici Zapada prema Kavkazu: Kako Abhazija nije ničije Kosovo?) *Euro pean Security* 10, no. 3 (2001), pp. 84-108.

44. Odluka Generalne skupšti 10708, <http://www.un.org/press/en/2008/ga10708.doc.htm>.

45. "Darfur Crisis: A Selected Bibliography: Genocide," (Darfurska kriza: Odabrana bibliografije: Genocid) Cornell University Library, Wap guides.library.comell.edu/c.php?g 31717&p-200885. Takođe pogledati razne izveštaje HRW reports, raspoložive na: <https://www.hrw.org/reports/2004/sudan0404/3.htm>, and <https://www.borway>

46. Jedan od njih je Dr. Eric Reeves, stručnjak za Sudan, koji je godinama radio na podizanju svesti Zapada u vezi genocida i etničkog čišćenja koji se događaju u Darfuru Darfur. Videti Eric Reeves, "Taking Human Displacement in Darfur Seriously" (Ozbiljno shvatannje raseljavanja ljudi u Darfuru), *Sudan: research, Analysis and Advocacy*, June 3, 2013.

47. Anita Fabos, "Migration: Refugee Women's Narratives: Sudan," (Migracije: Priče žena izbeglica: Sudan) in *Encyclopedia of Women and Islamic Cultures* (Leiden: Brill, 2009)

48. "Sudan-Complex Emergency" (Sudan: složeno vanredno stanje), *Reliefweb*, December 11, 2009, kao i jedinstvena kvantitativna studija kom se potvrđuju podaci UN u vezi broja raseljenih i izbeglica, od 2009: Ola Olsson, "After Janjaweed? Socioeconomic Impacts of the Conflict in Darfur" (Posle Džandžavida? Društveno ekonomski uticaj konflikta u Darfuru). *World Bank Economic Review* 24, no. 3 (March 2010), str. 386-411.

49. "Displacement: The New 21st Century Challenge" (Raseljavanje: novi izazov u 21. veku) UNHCR, Global Trends 2012, <http://www.unhcr.org/globaltrendsJune2013/UNHCR%20GLOBAL%20TRENDS%202013 V05.pdf>.

50. OCHA, *Humanitarian Bulletin: South Sudan*, August 12-18, 2013, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/OCHA%20South%20Sudan%20Weekly%20Humanitarian%20Bulletin%2012-18%20August%202013.pdf>.

51. Od kojih su 485,000 izbeglice u zemljama van Sudana, dok su ostali raseljeni. Videti kod Thomas Lothar Weiss, "The Transition from Post-Conflict Assistance to Rehabilitation in Sudan -An IOM Contribution to State-Building and Reconstruction," (Prelazak sa post-konfliktne pomoći na rehabilitaciju u Sudanu – doprinos IOM izugradnji i rekonstrukciji države) u Ulf Johansson Dahre, ed., *Predicaments in the Horn of Africa: 10 Years of SIRC Conferences in Lund on the Horn of Africa* (Nevolje na Rogu Afrike: 10 godina od SIRC Konferencije u Lundu na Rogu Afrike) (Lund University, 2012), str. 189.

52. O pitanju kiparskih izbeglica videti kod Roger Zetter, "The Greek-Cypriot Refugees: Perceptions of Return under Conditions of Protracted Exile," (Grčke izbeglice sa Kipra: Percepcija povratka pod uslovima produženog izbeglištva) *International Migration Review* 28, br. 2 (1994), str. 307; Chaim D. Kaufmann, "When All Else Fails: Ethnic Population Transfers and Partitions in the Twentieth Century," (Kada ništa drugo ne pomaže: Etnički transfer stanovništva i podele u 20. veku) *International Security* 23, no 2 (1998), str. 120

53. Odluku Lige naroda videti na http://avalon.law.yale.edu/20th_century/palmanda.asp. U odluci se kaže: „Čime su se glavne sile saveznika takođe saglasile da Mandat treba da bude odgovoran za sprovođenje deklaracije koja je originalno sačinjena 2. novembra 1917. od strane vlade njegovog britanskog veličanstva i usvojene od strane pomenutih sila, u prilog osnivanja Palestine kao nacionalnog doma jevrejskog naroda, jasno se podrazumeva da ništa ne treba da bude učinjeno što bi ugrozilo građanska i verska prava postojećih nejevrejskih zajednica u Palestini, ili prava i političkog statusa koji Jevreji uživaju u bilo kojoj drugoj zemlji."

54. D. Sourdel, "Filastin," u *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed. (Leiden: Brill, 2013).

55. Počelo je da se koristi kao politički termin od kraja devetnaestog veka, naročito među odabranim grupama (uglavnom hrišćanskih) intelektualaca. Širi pristup kod Haim Gerber, "Zionism, Orientalism, and the Palestinians," *Journal of Palestine Studies* 33, no. 1 (2003), pp. 23-41.

56. Videti kod [http://research.omicsgroup.org/index.php/Filastin_\(newspaper\)](http://research.omicsgroup.org/index.php/Filastin_(newspaper)). (2011),

57. Efraim Karsh, "How many Palestinian Arab refugees were there?" (Koliko je bilo arapsko-palestinskih izbeglica?), *Israel Affairs* 17, no.2 (2011), str. 224-246.

58. Brojku od 711,000 izbeglica ustanovio je Komitet UN 23. oktobra 1950. Videti <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/534110>.

59. Videti "The Human Rights Dimensions of Population Transfer," (Dimenzija ljudskih prava u

transferu stanovništva), izveštaj pripremljen za Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities of the Economic and Social Council's Commission on Human Rights (Potkomisija za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina u Ekonomskoj i socijalnoj komisiji za ljudska prava), UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/17, July 1993, para. 12, raspoloživo na http://hrlibrary.umn.edu/demo/PopulationTransferimplantation58Settlers_AIKhasawneh.pdf.

60. O transferu iz Karelia. videti http://www.valu.fitohtorikoulutusjarjestettava_opetus.alasutari/The20NarrativeConstruction2008%20Karelian%20identity.pdf.

61. Dominik J. Schaller i Jungen Zimmeret. *Late Ottoman Genocides: The Dissolution of the Ottoman Empire and Young Turkish Population and Extermination Policies* (Raspad otomanske imperije i mladoturska populacija i politike istrebljenja) (Hoboken: Taylor and Francis, 2013).

62. Ferhad Ibrahim i Gulistan Gurbey, *The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy* (Kurdski konflikt u Turskoj: Prepreke i šanse za mir i demokratiju) (Munster: LIT, 2000)

63. "Christians, targeted and suffering, flee Iraq" (Hrišćani su meta i pate, beže iz Iraka), *USA Today*, 22. mart 2003; "Iraq refugees chased from home, struggle to cope" (Izbeglice iz Iraka oterane od kuća, pokušavaju da prežive) CNN, 21. jun 2007.

64. "Egypt's Coptic Christians Fleeing Country after Islamist takeover," (Egipatski koptski hrišćani beže iz zemlje od kako su islamisti preuzeli vlast), *Telegraph*, 13. januar 2013.

65. Videti izveštaj Amnesty International na <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/02/syrias-refugee-crisis-in-numbers>.

Gornji tekst je 2. glava knjige **Industrija laži** Ben Dror Jeminija.

Knjigu je preveo Brane Popović.

Hamas i Hezbolah

Hamas su osnovali Šejh Ahmed Jasin i Mahmud Zahar (Mahmoud Zahar) 1987. godine, koncipirajući ga kao deo Muslimanskog bratstva. Sve aktivnosti ove terorističke organizacije su striktno verski motivisane, sa radikalnom islamističkom platformom, a njen cilj predstavlja uništenje države Izrael. Povelja Hamasa, koju je odobrio Šejh Ahmed Jasin 18.8.1988. godine, predstavlja važan dokument, koji sadrži ideološku platformu, ciljeve i norme na kojima počiva ova teroristička organizacija. Povelja koja poziva na uništenje Izraela i uspostavljanje islamske države Palestine i koja eksplicitno nalaže muslimanima džihad kao ličnu obavezu¹, što je eksplicitno navedeno članovima Hamasa, predstavlja odraz čvrstog pravca te organizacije i po njihovom mišljenju optimalnog i jedinog mogućeg smjera njihovog delovanja. Međutim, Helga Baumgarten (Helga Baumgarten), braniteljka Hamasa pred javnim mnjenjem, u svojoj knjizi navodi da Povelja služi protivnicima Hamasa kao osnov demonizacije.² Povelja i dela Hamasa govore jasno za sebe, što ostavlja pomenutu braniteljku Hamasa sa pseudo argumentima, pa ona poseže za zamenom teza i proglašavanjem ljudi koji se usude da upute kritiku terorističkoj organizaciji Hamas krivcima, u cilju skretanja pažnje sa terorističkih dela i islamističke ideologije ove terorističke organizacije. U Članu 8 Povelje se navodi „Alah je cilj, Prorok je model koji treba slediti, Kur'an je zakon, džihad način i smrt u ime Alaha uzvišena želja.“³ U Članu 11 je Palestina opisana kao sveta muslimanska zemlja (waqf), koja se mora osloboditi džihadom, kako se navodi u Članu 12 koji dalje elaborira tačan tip džihada i naglašava utilizaciju džihada kao individualne dužnosti svakog muslimana – fard ajn (fardh ‘ayn). Hamas u Članu 13 apostrofira da je svaki diplomatski pokušaj

mirnog rešavanja problema kontradiktoran Povelji i navodi da je odricanje od nekog dela Palestine identično odricanju od islamske vere. Pozivanje na džihad kao ličnu dužnost svakog muslimana u oslobađanju Palestine naglašava se u Članu 15, uz apostrofiranje potrebe za diseminacijom obaveze o džihadu u celokupnom muslimanskom svetu i neophodnosti vođenja kampanje u kojoj je obavezno učešće ulema, obrazovnog kadra i medijskih ličnosti u cilju podizanja svesti o nameri.⁴ Dokument koji je Hamas objavio 1.5.2017. godine ne poseduje derogativno svojstvo u odnosu na Povelju iz 1988. godine, pa su ideologija i principi, na kojima ova teroristička organizacija počiva, ostali nepromenjeni. U dokumentu se potvrđuje namera Hamasa za uništenjem Izraela i uspostavljanjem islamske države Palestine na celokupnoj teritoriji pređašnjeg britanskog mandata. Teritorijalne pretenzije Hamasa, koje uslovljavaju brisanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Izraela su evidentne na više mesta u tekstu: „Ne postoji alternativa suverenoj palestinskoj državi na celokupnom palestinskom nacionalnom tlu, sa Jerusalimom kao glavnim gradom“⁵ kao i „Palestina koja se proteže od reke Jordan na istoku do Medite-ranskog mora na zapadu i od Ras Al-Nakure (Ras Al-Naqurah) na severu do Um Al-Rašraš (Umm Al-Rashrash) na jugu, predstavlja integralnu teritorijalnu jedinicu.“⁶ Zbog toga je ekvivokacija usled istovremenog afirmativnog izjašnjavanja u dokumentu o uspostavljanju suverene i nezavisne palestinske države u okvirima 1967. godine, sa Jerusalimom kao glavnim gradom i povratkom palestinskih izbeglica, intenciono zlonamerno plasirana zarad obmanjivanja međunarodne zajednice o spremnosti Hamasa da prihvati kompromis, dok bi istovremeno neprekidno radio na ostvarenju cilja u etapama do uništenja Izraela, što predstavlja pravu intenciju Hamasa, od kojeg ne odstupa. Hamas je u ovom dokumentu potvrdio svoje prvobitne namere koje je uspostavio u Povelji. Gradualizam u realizaciji tih namera ne predstavlja novi metod, jer se istim svojevremeno služio i Jaser Arafat. Dokument

¹ Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S.) (21.3.2006) *The Hamas Charter (1988)*, URL: http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_06_032_2.pdf, (1.11.2015)

² Baumgarten, Helga (2006) *Hamas: Der politische Islam in Palästina*, Heinrich Hugendubel Verlag, Kreuzlingen, München, 58

³ Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S.) (21.3.2006) *The Hamas Charter (1988)*, URL: http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_06_032_2.pdf, (8.5.2015)

⁴ Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S.) (2006) *The Hamas Charter (1988)*, URL: http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_06_032_2.pdf, (30.10.2015)

⁵ Hamas (1.5.2017) *A Document of General Principles & Policies*, URL: <http://hamas.ps/en/post/678/a-document-of-general-principles-and-policies>, (12.2.2019.)

⁶ Hamas (1.5.2017) *A Document of General Principles & Policies*, URL: <http://hamas.ps/en/post/678/a-document-of-general-principles-and-policies>, (12.2.2019)

odiše semantičkom igrom, pri čemu je suština nepromenjena. Izostanak repetitive određenih delova Povelje koji se tiču antisemitskih izjava poput onih o tome da Jevreji stoje iza medija, revolucija i ratova, ponovo predstavlja pokušaj da se ostavi pozitivan utisak na međunarodnu zajednicu. Hamas u dokumentu navodi „da je u konfliktu sa cionističkim projektom, a ne sa Jevrejima zbog njihove religije. Hamas se ne bori protiv Jevreja zato što su Jevreji, već protiv cionista koji okupiraju Palestinu. Ali su cionisti ti koji konstantno identifikuju judaizam i Jevreje sa svojim kolonijalnim projektom“.⁷ Ovde se apsurd dovodi do krajnjih granica, alijenacijom značenjske dimenzije o podržavanju uspostavljanja, a danas već postojanja države Izrael, koju reč cionizam sadrži u sebi i za koju se skoro svaki građanin Izraela zalaže, jer bi u suprotnom logičan sled događaja u zamišljenom scenariju Hamasa pretpostavio da su Jevreji narod koji ne želi svoju državu. Ovakva postavka o tome da građani Izraela ne podržavaju državnost, već to čine samo imaginarni cionisti, čiji se broj nastoji predstaviti kao zanemarljiv u odnosu na građane Izraela i Jevreje u svetu, je bezumna tvrdnja. Hamas je ovde pokušao da pripíše ekskluzivno pravo na izražavanje podrške državosti Izraela isključivo cionistima, izolovao voljni momenat jevrejskog naroda i naposljetku, da bi svoju tezu učinio održivom, izvršio vremensku distinkciju između cionista koji su naseljavali Izrael i sadašnjih generacija. Plasirajući svoju tezu u vremenskom procepu, Hamas nastoji da predstavi celokupno stanovništvo Izraela kao nesaglasno sa postojanjem države Izrael i na tome bazira svoj argument, koji je potpuno neosnovan. Pokušajem geminacije jevrejskog identiteta na cioniste i Jevreje, Hamas takođe kreira situaciju očekujući da će se građani zbog iscrpljenosti od konstantnih terorističkih napada okrenuti protiv države, pa sistemom otvorene kapije i lažnog poziva na pomirenje po principu „niste vi krivi, već cionisti“, indirektno poziva građanstvo na proteste protiv vlasti u Izraelu. Dokument takođe navodi da je „antisemitizam i progon Jevreja fenomen koji je vezan za evropsku, a ne istoriju Arapa i muslimana ili njihovo nasleđe“⁸ što

⁷ Hamas (1.5.2017) *A Document of General Principles & Policies*, URL: <http://hamas.ps/en/post/678/a-document-of-general-principles-and-policies>, (12.2.2019)

⁸ Hamas (1.5.2017) *A Document of General Principles & Policies*, URL: <http://hamas.ps/en/post/678/a-document-of-general-principles-and-policies>, (12.2.2019)

⁹ Vistrih, S. Robert (2012) *Antisemitizam: Najduža mržnja*, Zavod za udžbenike, Beograd, 249-256.

predstavlja namerno dovođenje u zabludu javnosti, ukoliko uzmemo u obzir istorijske činjenice kao što su masakri nad Jevrejima 1033. godine u Fesu, kada je ubijeno više od 6 hiljada Jevreja, potom masakr nad jevrejskom zajednicom od strane muslimana u Granadi 1066. godine, kada je ubijeno 4 hiljade Jevreja i time ubijeni svi članovi jevrejske zajednice, kao i masakra u Marakešu 1232. godine. Nasilno preobraćanje u islam u Tunisu 1145. godine i progoni Jevreja, koji su kasnije usledili, podjednako su antijevrejski motivisani poput onih u Evropi, kao što je to bio slučaj sa progonom i masakrom nad Jevrejima u Rajnskoj oblasti tokom Prvog krstaškog rata i ne smeju biti negirani. Jevreji su od Španije do Arabijskog poluostrva bili držani u getima, oporezivani i primoravani da nose znak raspoznavanja na odeći, čime je srednjevekovno hrišćanstvo bilo u sličnim akcijama preduhitreno. Pre akorporacije antisemitskih konstrukata iz hrišćanstva, kao što su optužbe o ritualnom ubistvu i demonizacija Jevreja, umet je svoje antijevrejstvo bazirao na dezavuisanju Jevreja u Kur'anu, hadisima i ranoj literaturi, gde se opisuju događaji poput priče o Jevrejki po imenu Zajneb, za koju tvrde da je otrovala Muhameda, što je uvećavalo mržnju prema Jevrejima, kojima zapravo nije bilo oprosteno, jer nisu prihvatili Muhameda kao proroka. Progon i ubistva Jevreja u islamskim zemljama su istorijska činjenica, poput događaja u hrišćanskoj Evropi.⁹ Ne sme se izostaviti činjenica i da je Hebron bio prvi „Judenfrei“ grad, posle masakra 1929. godine predvođenog od strane palestinskog muftije Hadž-Amina el-Huseinija, koji je podržavao Hitlera i aktivno učestvovao u nacističkoj mašineriji.¹⁰

Političko krilo Hamasa je predvodio Kaled Mešal (Khaled Meshaal), čije se sedište nalazilo u Damasku, ali je 2011. godine, usled rata u Siriji prebačeno u Katar.¹¹ Nakon odslužena dva mandata, na njegovo mesto je došao Ismail Hanije (Ismail Haniyeh), koji ima ingerenciju nad unutrašnjom strukturom Hamasa i političkim vođstvom u pojasu Gaze, gde je politički aktivan u svojstvu premijera. Hanije je bio lišen slobode 1989. godine, provevši tri godine u zatvoru zbog

¹⁰ Dr Suissa, Michal Rachel, *Hebron: Rebirth from Ruins*, Jewish Community of Hebron (JCH) and the Center against Antisemitism (CAA), 2009, Israel, 6-8.

¹¹ AP and Times of Israel Staff (11.3.2015) *Hamas chief, Iran parliament speaker meet in Qatar*, URL: <http://www.timesofisrael.com/hamas-chief-iran-parliament-speaker-meet-in-qatar/>, (20.10.2015).

učešća u prvoj Intifadi. Diplomirao je na Islamskom Univerzitetu u Gazi 1987. godine, gde je uzeo aktivno učešće u projektima sa islamističkim pokretima.¹² Vojno krilo je predvodio Ahmed al-Džabari (Ahmed al-Jaabari) do njegove smrti u novembru 2012. godine.¹³ Nakon toga je vođstvo nad oružanim krilom Hamasa, koje nosi naziv Iz ad-Din al-Kasam Brigade (Izz ad-Din al-Qassam Brigades) preuzeo Marvan Isa (Marwan Issa), koji je izbegavao pojavljivanje u javnosti sve do konferencije u Gazi početkom 2015. godine, kada je izjavio da se vrše intenzivne pripreme za napad na Izrael, osudivši tom prilikom odluku Egipta, koji je proglasio oružano krilo Hamasa kao i samu organizaciju u celosti terorističkom.¹⁴ U prilog njegovoj izjavi o nameri napada na Izrael govori i otvaranje novog kampa 2015. godine za vojnu obuku osoba u uzrastu od petnaest do dvadeset godina, sa kapacitetom od 25 hiljada mesta,¹⁵ sa programom indoktrinacije palestinske omladine koja se kontinuirano sprovodi. Program kampova za obuku je koncipiran sa ciljem da se obuču što veći broj palestinske dece koja će kasnije učestvovati u džihadističkim napadima na Izrael. U toku trajanja obuke deci se usađuje ideja o njihovom učešću u džihadu sa ciljem uništenja Izraela. Ideološkim oblikovanjem omladine, kao i prenošenjem znanja o vojnim i paravojnim tehnikama ratovanja, Hamas regrutuje svoje članstvo, obezbeđuje podršku među mlađom populacijom i time osigurava uvećanje svoje moći. Hamasovo ministarstvo obrazovanja je 2012. godine osnovalo program pod nazivom Al-Futuvah (Al-Futuawah) sa ciljem integrisanja paravojnih studija u državne škole. U koncipiranju i implementaciji programa je učestvovao Osama al-Muzeini (Osama al-Muzeini), ministar obrazovanja Hamasa i Abu Obeida al-Džarah (Abu Obeida al-Jarrah), komandant Nacionalne bezbednosne službe. Uloga direktora projekta omladinskih kampova je dodeljena pukovniku Muhamedu Amin al-Nakalehu (Muhammad Amin al-Nakhaleh), oficiru Nacio-

nalne službe bezbednosti Hamasa, koji takođe obavlja dužnost zamenika komandira Nacionalne službe bezbednosti u oblasti logistike i tehnologije. Tokom 2011. godine obuka u kampovima se sprovodila nedeljno i procenjeno je da je u trajanju od godinu dana obučeno 10 hiljada palestinskih omladinaca iz pojasa Gaze. U programu kampova je učestvovalo ministarstvo unutrašnjih poslova, Nacionalna služba bezbednosti i oružano krilo Hamasa. Deca su u uniformama prošla vojnu obuku koristeći pravu municiju. Ceremoniji u Al-Jarmuku (Al-Yarmouk), održanoj 24.1.2013. godine prisustvovali su Ismail Hanije, Fati Hamad (Fathi Hamad) ministar unutrašnjih poslova, Osama al-Muzeini i Abu Obeida al-Džarah, posmatrajući pokazivanje stečenih veština polaznika programa. Ismail Hanije je tom prilikom, obraćajući se prisutnima, pohvalio nastavni program rekavši da se time neguje nova generacija koja je sposobna da se konfrontira sa okupacijom i da je iskoreni i da će uskoro biti osnovana palestinska vojna škola koja će obučiti decu i pripremiti ih za oslobođenje Palestine i osnivanje palestinske države od reke Jordan do Mediteranskog mora. Na sledećoj ceremoniji je ministar obrazovanja Osama al-Muzeini izjavio da za cionističkog neprijatelja nema mesta u njegovoj zemlji i da je to poruka koju ovi kampovi šalju. Kroz kampove za obuku je 2012. godine prošlo 70 hiljada dece.¹⁶

Prvi teroristički napadi su izvedeni po nalogu Šejha Jasina 1989. godine, kada su teroristi Hamasa kidnapovali i ubili dvojicu izraelskih vojnika, Ilana Sadona (Ilan Sa'adon) i Avija Sasportasa (Avi Sasportas). Jasin je planirao uslovljavanje Izraela telima ubijenih vojnika, za čije vraćanje je zahtevao puštanje terorista Hamasa iz zatvora.¹⁷ Prvi teroristički napad bombaša samoubice se dogodio 6.4.1994. godine u Afuli, prilikom kojeg je stradalo osmoro ljudi. Sedam dana od tog napada usledio je novi, na autobuskoj stanici u Haderi, u kojem je petoro ljudi podleglo povredama. Napad bombaša samoubice na autobus broj

¹² Haaretz (11.2.2019) *Ismail Haniyeh*, URL: <https://www.haaretz.com/misc/tags/TAG-ismail-haniyeh-1.5598934>, (11.2.2019).

¹³ Ganor, Boaz (2015) *Global Alert: The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*, Columbia University Press, New York, 160.

¹⁴ Levy, Elior (3.1.2015) *Head of Hamas' military wing makes rare appearance*, URL: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4632278,00.html>, (20.10.2015).

¹⁵ AFP (25.7.2015) *Hamas opens military camp for 25 000 Gazans aged 15 and up*, URL: <http://www.timesofisrael.com/hamas-gives-25000-gazans-combat-training/>, (20.10.2015).

¹⁶ The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center at the Israeli Intelligence & Heritage Commemoration Center (4.2.2013) *Education for terrorism: Hamas increases its military and propaganda activities among Gazan youth to raise a younger generation able to continue its anti-Israeli path of terrorism and ensure Hamas control of the Gaza Strip*, URL: http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20471/E_019_13_1080719228.pdf, (20.10.2015).

¹⁷ Israel Ministry of Foreign Affairs (22.3.2004) *Ahmed Yassin, leader of Hamas terrorist organization*, URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/ahmed%20yassin.aspx>, (20.10.2015).

osamnaest u blizini autobuske stanice u Jerusalimu 25.2.1996. godine je usmratio 26 ljudi. Istog dana je drugi Hamasov bombaš samoubica prilikom napada usmratio jednog Izraelca. Napad teroriste Hamasa koji se dogodio u januaru 2001. godine je ranio šezdeset osoba. Hamas je izveo još jedan samoubilački napad na civile u Izraelu, u Jerusalimu 27. marta 2001. godine, prilikom kojeg je 28 ljudi bilo ranjeno. Sledećeg dana je usledio još jedan napad bombaša samoubice kod benzinske pumpe, koji je usmratio dvoje tinejdžera i ranio četiri osobe.¹⁸

Bombaš samoubica je 22.4.2001. godine aktivirao eksplozivnu napravu u blizini civila na autobuskoj stanici u Kfar Sabi, usmrativši jednu osobu i ranivši oko šezdeset. Sledeći napad bombaša samoubice, operativca Hamasa, se dogodio 18.5.2001. godine ispred tržnog centra u Netaniji, koji je usmratio petoro civila i ranio preko stotinu. Naredni teroristički napad se dogodio 22. juna, kada se automobil pun eksploziva zaustavio i razneo troje prolaznika. Samoubilački bombaški napad, prilikom kojeg je povredama podleglo petnaestoro ljudi, uključujući i sedmoro dece, dok je 130 osoba bilo ranjeno, dogodio se 9.8.2001. u Zbaro (Sbarro) piceriji u Jerusalimu. Odgovornost za ovaj napad je pored Hamasa preuzela i teroristička organizacija Islamski džihad. U napadu, koji je terorista Hamasa izveo u blizini bolnice pod nazivom Bikur Holim u Jerusalimu, je bilo ranjeno dvadesetoro ljudi. Pet dana nakon ovog napada usledio je sledeći u blizini železničke stanice Naharija, kada je bombaš samoubica, operativac Hamasa, aktivirao eksplozivnu napravu, prethodno sačekavši da izađu putnici iz voza sa linije Tel Aviv. U ovom napadu je poginulo troje dok je oko devedeset ljudi ranjeno.¹⁹

U jedan od većih napada, koje je izvela teroristička organizacija Hamas, ubraja se dvostruki napad u Jerusalimu koji je izveden u razmaku od pola sata 1.12.2002. godine. Prilikom prvog napada je bombaš samoubica aktivirao eksplozivnu napravu u Ben Jehuda ulici, dok je prilikom drugog eksplodirao automobil bomba. Tom prilikom je ubijeno jedanaest osoba i ranjeno više od 180. Dan kasnije je usledio sledeći napad bombaša

¹⁸ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993)*, URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015)

¹⁹ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993)*, URL:

Samoubice na autobus broj šesnaest u Haifi, koji je odneo petnaest života i ranio četrdeset. Jedan od napada bombaša samoubice, prilikom kojeg je stradalo jedanaest osoba i ranjeno 54, dogodio se 9.3.2002. godine kada se operativac Hamasa razneo u centru Jerusalima. Još jedan krvavi teroristički napad Hamasa je izveden 27. marta iste godine, prilikom proslave jevrejskog praznika Pesah u Netaniji, kada je bombaš samoubica aktivirao bombu ispred 250 zvanica, usmrativši trideset i ranivši 140 osoba.²⁰

Meta Hamasa 31.3.2002. godine je bio i Maca (Matza) restoran, kada je bombaš samoubica ubio petnaest osoba i ranio četrdeset. Napad bombaša samoubice na autobus u Haifi, koji se dogodio 10.4.2002. godine, odneo je još osam života, dok je 22 ljudi bilo ranjeno. U napadu bombaša samoubice koji se dogodio 7.5.2002. godine u Rišon Lecionu, povredama je podleglo šesnaestoro ljudi, dok je 55 osoba bilo povređeno. Prilikom napada bombaša samoubice na autobus 32a, koji je saobraćao na liniji Gilo-Jerusalim, ubijeno je devetnaest osoba dok je 74 ranjeno. Hamasovi operativci su 16.7.2002. godine takođe usmrtili devet osoba i ranili dvadeset, otvorivši vatru na autobus broj 189, koji je prevezio putnike iz Bne Braka do Emanuela. Hamas je ubrzo nakon ovog terorističkog napada izveo još jedan, postavivši eksplozivnu napravu u studentskoj kafeteriji, koja je usmrtila devet i ranila 85 osoba. Nakon toga je operativac Hamasa izveo napad na autobus sa rednim brojem 361, koji je prevezio putnike iz Haife u Safed, usmrativši tom prilikom devet osoba, dok je broj povređenih iznosio pedeset. Još jedan autobus koji je prevezio putnike je napadnut 19.9.2002. godine, kada je terorista Hamasa aktivirao bombu i usmratio šest lica, ranivši tom prilikom sedamdeset. Sledeći napad bombaša samoubice u autobusu dogodio se 10.10.2002. godine, prilikom kojeg je povređeno trideset ljudi, dok je jedna osoba podlegla povredama. U napadu bombaša samoubice koji se dogodio 27.10.2002. godine su stradale tri osobe koje su pokušale da zaustave teroristu, dok je dvadeset osoba bilo povređeno. Dvoje poginulih su bili izraelski vojnici. Meta terorističkog napada koji se dogodio

<http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015).

²⁰ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993)*, URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015).

21.11.2002. godine je bio autobus koji je prevezio putnike. Bombaš samoubica je prilikom tog napada ubio jednu osobu i ranio pedeset.²¹

Jedan od bombaša samoubica Hamasa je sledeći teroristički napad izveo 5.3.2003. godine napadom na autobus broj 37 u Haifi. Terorista je tom prilikom ubio sedamnaest osoba i ranio 53. Ubrzo nakon ovog terorističkog napada usledio je udruženi napad terorističke grupe Hamas i Fatah Tanzim na kafić u Tel Avivu kada su stradale tri osobe dok je broj ranjenih iznosio šezdeset. U narednim lančanim terorističkim napadima Hamasa, koji su se događali od 17. do 19. maja 2003. godine, živote je izgubilo devet osoba, dok je 23 ljudi bilo ranjeno. U slučaju drugog, od pomenutih, napad su izveli bombaši samoubice. Napadi su izvedeni u Jerusalimu, Hebronu i južnom pojasu Gaze. Jun i avgust 2003. godine su bili obeleženi napadima Hamasa na autobuse koji su prevozili civile. Napadom na autobus 14a u Jerusalimu, koji se odigrao 11.6.2003. godine, ubijeno je sedamnaest i ranjeno preko stotinu osoba, dok su devetnaestog avgusta stradale 23 osobe a broj ranjenih iznosio preko 130.²²

Devetog septembra je Hamas izveo napade na vojnu bazu Crifin (Tzrifin) i kafić u Jerusalimu. Ova dva napada, koja su počinili bombaši samoubice, rezultovali su smrću šesnaest osoba, dok je osamdeset osoba bilo povređeno. U udruženom terorističkom napadu Hamasa i Fataha koji se odigrao 17.4.2004. godine, bombaš samoubica je ubio jednu osobu i ranio troje. Sledeći teroristički napad Hamasa se dogodio 31.8.2004. godine u dvostrukom napadu bombaša samoubica na autobuse koji su saobraćali u Berševi. Tom prilikom je ranjeno sto osoba dok je šesnaest podleglo povredama zadobijenim u ovom terorističkom napadu. Hamas je odgovoran i za teroristički napad koji se dogodio 7. decembra iste godine u kojem je poginula jedna osoba, dok su četiri vojnika zadobila povrede tokom pokušaja evakuacije te osobe. Još

²¹ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993)*, URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015).

²² Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993)*, URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015).

²³ Israel Ministry of Foreign Affairs, *Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the*

jedna od udruženih akcija Hamasa i druge terorističke organizacije koja je usmrtila civile u Izraelu dogodila se 13.1.2005. godine, kada je Hamas u sadejstvu sa Brigadom mučenika Al-Akse, oružanim krilom Fataha, eksplozivom ošteti Karni prelaz i infiltrirao teroriste koji su ubili šest i ranili pet izraelskih civila.²³

Nakon pobede na izborima u Gazi održanih 2006. godine i uspostavljanja komande nad svim centrima moći u Gazi, posle šestodnevni oružanih konflikata sa Fatahom, koji su počeli 7.6.2007. godine²⁴, Hamas je dobio priliku da ubrza tempo i intenzivira indoktrinaciju palestinskog stanovništva u pravcu realizacije njegovog cilja koji predstavlja uništenje Izraela i uspostavljanje islamske Palestine. Preuzimanjem kontrole u Gazi, Hamas je koristio škole, džamije, medije i druge važne institucije u cilju uspostavljanja svoje radikalne islamističke vizije. Uspostavljeno je šerijatsko pravo u sudskom sistemu.²⁵ Jedna od osoba koje brane terorističku organizaciju Hamas i nastoje u svojim amoralnim pokušajima da je predstave u lepom svetlu je, između ostalih i Helga Baumgarten, koja u svojoj knjizi pod nazivom *Borba za Palestinu – šta žele Fatah i Hamas*, navodi da je Jezid Sajig (Yezid Sayigh) pokazao da je Hamas uspeo da obezbedi sigurnost u Gazi. Ona u svojoj knjizi dalje navodi da u Gazi živi tradicionalno konzervativno stanovništvo koje živi po konzervativnim normama, ali da bi se to društvo svakako pobunilo, ukoliko bi Hamas prekoračio granicu postavivši ekstremne norme.²⁶ Atribucija ovakvih stavova palestinskom stanovništvu dalje isključuje zahtevanje promena od strane ljudi u tom društvu, sve u cilju verifikacije argumenta koji je Baumgarten iznela, a koji opravdava terorističku organizaciju Hamas, jer „palestinski narod nema ništa protiv“. Statistika svedoči o tome šta se događa kada pojedinci pokazuju svoje nezadovoljstvo, pa je neophodno reći da nije etički ignorisati i time učutkivati građane

Declaration of Principles (Sept 1993), URL: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/terrorism/palestinian/pages/suicide%20and%20other%20bombing%20attacks%20in%20israel%20since.aspx>, (24.10.2015).

²⁴ Schanzer, Johnathan, *Hamas vs. Fatah: The struggle for Palestine*, URL: <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5232F.pdf>, (29.10.2015).

²⁵ Ganor, Boaz (2015) *Global Alert: The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*, Columbia University Press, New York, 155.

²⁶ Baumgarten, Helga (2013) *Kampf um Palästina – Was wollen Hamas und Fatah?*, Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau, 180-186.

nezadovoljne sistemom i inhibirati osveščivanje indoktriniranog stanovništva.

O kršenju ljudskih prava u Gazi svedoče brojni izveštaji. Broj prijava o proizvoljnim hapšenjima u Gazi 2012. godine je iznosio 750, dok je na Zapadnoj obali taj broj dostigao hiljadu. Prijave o mučenju i okrutnom kažnjavanju u Gazi 2012. godine je podnelo sto ljudi, dok je broj prijava koji je upućen nezavisnoj komisiji za ljudska prava (ICHR) na Zapadnoj obali iznosio 120. Human Rights Watch (HRW) je opisao slučajeve mučenja u Gazi koji su se sastojali iz prebijanja osobe električnim kablom ili štapovima, dislociranja ramena, primoravanja osobe da satima stoji ili sedi u položaju koji izaziva bol i simuliranja egzekucija u cilju psihičke torture. U Gazi je 20.11.2012. godine ubijeno šest osoba, pod sumnjom da saraduju sa Izraelom. Tom prilikom su jednu od šest osoba vezali za motor i vukli kroz glavnu ulicu u Gazi. Primer mučenja je i Mohamed Baraka Abdel-Aziz Abu-Mailek (Mohammed Baraka Abdel-Aziz Abu-Moailek), koji je u Gazi u aprilu 2009. godine bio mučen električnim šokovima, paljen cigaretama, udaran po stopalima i konfrontiran sa konstantnim pretnjama smrću. Sloboda mišljenja i izražavanja je takođe ugrožena i osobe koje se usude da kritikuju vlast automatski postaju meta. Palestinski centar za razvoj i slobodu štampe je tokom prve polovine 2011. godine zabeležio 68 slučajeva napada na novinare od strane palestinskih bezbednosnih snaga u Gazi i na Zapadnoj obali. Hamas je nakon preuzimanja vlasti u Gazi uspostavio potpunu kontrolu medija. Jedan od mnogobrojnih novinara kojeg su napale bezbednosne strukture Hamasovog ministarstva unutrašnjih poslova zbog pokušaja izveštavanja o određenim događajima je bio i Ahmad Musa Ibrahim Abu Fajad (Ahmad Mousa Ibrahim Abu Fayyad). Sloboda veroispovesti je takođe veoma ugrožena. Ubrzo nakon preuzimanja kontrole nad Gazom, Hamas je bombama razneo vrata Rimokatoličke crkve i obližnje škole, spalio svete spise i potom spalio i objekte. Članovi Hamasa su takođe zapalili hrišćansku knjižaru i oteli vlasnika, čije su osakaćeno telo nakon ubistva izbacili u obližnjoj poljani.²⁷

²⁷ Jerusalem Institute of Justice, *Hidden Injustices: A Review of PA & Hamas Human Rights Violations in the West Bank and Gaza*, URL: <http://jij.org.il/wp-content/uploads/2013/10/Hidden-Injustices.-Human-Rights-in-the-PA-7.4.13.pdf>, (30.10.2015)

²⁸ The Times of Israel (6 Nov 2019) Abbas bans child marriage, with some legal exemptions, URL: <https://www.timesofisrael.com/abbas-bans-child-marriage-with-some-legal-exemptions/>, (20.7.2020)

²⁹ Jerusalem Institute of Justice, *Hidden Injustices: A Review of PA & Hamas Human Rights Violations*

Ubistva iz časti se svake godine događaju u Gazi i na Zapadnoj obali. Okolina ili članovi porodice ubijaju žene za koje se smatra da su ukaljale čast porodice. Povod za ovakva ubistva može biti oblačenje koje okolina ne smatra prikladnim, želja za brakom ili razvodom koju je izrazila žena, seksualni odnosi izvan braka itd. Žene nemaju načina da se odbrane od zlostavljanja u porodici i silovanja koja najčešće počine njihovi rođaci. Da bi prijavile zločinca one moraju do policijske stanice otići u muškoj pratnji i njihovo svedočenje vredi kao pola muškarčevog, što otežava, ako ne i onemogućava proces dostizanja pravde i sprečavanje nasilnika da nastavi sa zlostavljanjem žene. Deca su kao najosetljivija i najranjivija grupa izložena nasilju. Palestinski zakon je dozvoljavao sklapanje braka sa maloletnim licem sve do novembra 2017. godine, kada je na Zapadnoj obali to zabranjeno, uz izvesna odstupanja u slučaju dozvole od verskog suda i palestinskog vrhovnog šerijatskog sudije.²⁸ Deca sa posebnim potrebama su zapostavljena i njihovi muslimanski roditelji doživljavaju njihov invaliditet kao Božju kaznu. Kao takva su izložena napadima u kojima često predstavljaju mete seksualnog zlostavljanja od strane rođaka i komšija. Palestinska deca su žrtve palestinske indoktrinacije kojoj su svakodnevno izložena u svim segmentima života. Pored toga, dokazano je i da Hamas vrši zloupotrebu dece u prikupljanju informacija sa graničnih prelaza i koristi ih kao živi štit.²⁹

Hamas je odneo pobjedu u studentskom parlamentu Birzeit Univerziteta na Zapadnoj obali 22.4.2015. godine osvojivši 26 od 51 mesta.³⁰ Prethodno pomenuta braniteljka Hamasa, Helga Baumgarten je inače profesor politikologije na Birzeit Univerzitetu i nesumnjivo je da je njena uloga u indoktrinaciji palestinske omladine u korist terorističke organizacije Hamas ovom prilikom urodila plodom.

Hezbollah je teroristička organizacija koja je takođe poznata i pod nazivima Organizacija ugnjetavanih na Zemlji, Islamski džihad, Revolucionarna organizacija pravde i Islamski džihad za oslobođenje Palestine.³¹ Nastala je 1982. godine i

in the West Bank and Gaza, URL: <http://jij.org.il/wp-content/uploads/2013/10/Hidden-Injustices.-Human-Rights-in-the-PA-7.4.13.pdf>, (30.10.2015)

³⁰ Bernstein, Daniel (22.4.2015) *Hamas wins decisively in West Bank student union election*, URL: <http://www.timesofisrael.com/hamas-gains-landslide-victory-in-pa-student-union-elections/>, (30.10.2015)

³¹ Russell D. Howard, Reid L Sawyer (2006) *Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment: Readings and*

predstavlja šiitsku terorističku organizaciju.³² Od svog osnivanja u Libanu, cilj Hezbolaha predstavlja uspostavljanje islamske države na teritoriji Libana i eliminaciju Izraela. U osnovi ove terorističke grupe se nalazi snažna identifikacija sa platformom Ajatole Homeinija.³³ Na mestu vođe ove terorističke organizacije se nalazi Hasan Nasralah (Hassan Nasrallah), koji je 1992. godine pozvan od strane iranskih vlasti da vodi Hezbolah. Podređen je iranskom režimu i Ajatoli Ali Kameineju (Ayatollah Ali Khamenei). Na mestu zamenika generalnog sekretara Hezbolaha se nalazi Naim Kasem (Naim Qassem), koji je kao i Hasan Nasralah, bio član pokreta Amal, šiitske milicije. Pozicija vođe mreže internacionalnih operacija je bila poverena Mustafi Badr Al Dinu (Mustafa Badr Al Din)³⁴ do njegovog ubistva 13.5.2016. godine. Zastupanje iranskih interesa se vrši preko tesne veze između Hezbolaha i Al-Kuds (al-quds), krila Iranske revolucionarne garde i drugih vladinih institucija. Ciljevi i mete se koncipiraju u skladu sa prioritetima ove terorističke organizacije i spoljno političkih planova Irana.³⁵ Hezbolah predstavlja hibridnu terorističku organizaciju koja je ideološki vezana za Iran u odnosu na koji je manje vezana za Liban, državu u kojoj je osnovana i koja predstavlja deo njenog identiteta. Evropska unija je 2013. godine označila oružano krilo Hezbolaha terorističkom organizacijom.³⁶ Postoji pogrešno poimanje političkih aktivnosti Hezbolaha, za koje se u prošlosti potenciralo da su odvojene od oružanog krila, što i danas predstavlja mišljenje koje je zastupljeno u evropskim krugovima. Nasuprot ovoj tvrdnji, političko vođstvo Hezbolaha izdaje naloge i koncipira ciljeve i dejstva, čemu u prilog govore i izjave Hasana Nasralaha i Muhamada Fneiša (Muhammad

Interpretations, Second edition, McGrawHill/Contemporary Learning Studies, United States of America, 538.

³² National Counterterrorism Center, *Hizballah*, URL: <http://www.nctc.gov/site/groups/hizballah.html>, (24.10.2015).

³³ U.S. Department of State, *Background Information on Designated Foreign Terrorist Organizations*, URL: <http://www.state.gov/documents/organization/10300.pdf>, (24.10.2015).

³⁴ Israel Defence Forces (16.2.2014) *3 Key Leaders of Hezbollah You Should Know*, URL: <https://www.idfblog.com/hezbollah/2014/02/16/3-key-leaders-hezbollah-know/>, (27.10.2015).

³⁵ The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center at the Israeli Intelligence & Heritage Commemoration Center (18.12.2012) *Hezbollah: Portrait of a Terrorist Organization*, URL: <http://www.terrorism-info.org>.

Fneish) iz 2002. godine. Političko krilo je neodvojivo od oružanog krila.³⁷

Ideja uništenja Izraela predstavlja jedan od ključnih fokusa ove terorističke organizacije, što je i njen vođa ponovio prilikom svog govora 2013. godine u čast obeležavanja Al-Kuds dana: „Izrael je rak. U slučaju raka jedino rešenje predstavlja njegovo iskorenjivanje, a ne predaja.“³⁸ Napadi koje je izvela ova teroristička organizacija su brojni. Među najveće se ubraja napad na američku ambasadu u Bejrutu 18.4.1983. godine, kada je bombaš samoubica operativac Hezbolaha, usmeren od strane Iranske revolucionarne garde, počinio napad automobilom natovarenim eksplozivom i tom prilikom usmrtio 63 i ranio oko 120 osoba. Nakon toga je 23. oktobra bombaš samoubica počinio još jedan napad ponovivši metod napada i direktive koje je dobio od Iranske revolucionarne garde. Meta je ovoga puta bila američka baza u Bejrutu i tom prilikom je ubijen 241 američki državljanin i 58 osoba francuske državnosti. Hezbolah je takođe odgovoran za otmicu aviona 14.6.1985. godine u kojoj je učestvovao Imad Mugnije (Imad Mughniyeh). U toku postavljanja uslova otmicari su ubili američkog državljanina i bacili ga iz aviona. Prilikom naredne otmice aviona 5.4.1988. godine, upućen je isti zahtev, koji se ogleđao u oslobađanju terorista iz zatvora, teroristi su ubili dva putnika i njihova tela izbacili iz aviona. Meta Hezbolaha 17.3.1992. godine je bila izraelska ambasada u Buenos Airesu. Napad je izveo bombaš samoubica koristeći vozilo natovareno eksplozivom. Poginulo je 29 osoba, dok je ranjeno više od 220. Nakon ovog usledio je jedan od najstrašnijih napada 18.7.1994. godine, kada je bombaš samoubica vozilom natovarenim eksplozivom napao zgradu jevrejskog centra AMIA. U ovom terorističkom napadu je ubijeno 85 osoba,

[org.il/Data/articles/Art_20436/E_158_12_1231723028.pdf](http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20436/E_158_12_1231723028.pdf), (27.10.2015).

³⁶ RT (22.7.2013) *EU lists Hezbollah's military wing as terrorists*, URL: <https://www.rt.com/news/eu-hezbollah-wing-terrorist-411/>, (27.10.2015).

³⁷ The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center at the Israeli Intelligence & Heritage Commemoration Center (18.12.2012) *Hezbollah: Portrait of a Terrorist Organization*, URL: http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20436/E_158_12_1231723028.pdf, (27.10.2015).

³⁸ Israel Defence Forces (4.8.2013) *Hezbollah Chief: Removing „Cancerous Tumor“ Israel is a Priority for the Islamic World*, URL: <https://www.idfblog.com/hezbollah/2013/08/04/hezbollah-chief-removing-cancerous-tumor-israel-is-a-priority-for-the-islamic-world/> (27.10.2015).

dok je preko 300 ranjeno. U napadima na izraelske civile na severu Izraela, koji su se događali u periodu od 12. jula do 14. avgusta 2006. godine, stradalo je 53 ljudi. Sledeći teroristički napad ogromnih razmera koji su izveli operativci Hezbolaha se dogodio 18.7.2012. godine u Bugarskoj. Meta napada je bio turistički autobus koji je prevozio izraelske putnike. Napad je izveden u sklopu iranske globalne kampanje protiv izraelskih civila. Usled aktiviranja eksplozivne naprave povredama je podleglo sedam osoba, dok je 36 osoba bilo ranjeno.³⁹

Gornji tekst je iz 8. glave knjige *Terorizam* Tijane Sorgić.

Tijana Sorgić, doktorand doktorskih studija politikologije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu

Izdanje SJOS

³⁹ The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center at the Israeli Intelligence & Heritage Commemoration Center (18.12.2012)

Branko Kukić

Dadova sablast postojanja

Ko će čisto izvaditi iz nečista. Niko.
Knjiga o Jovu

Slikarstvo Dada Đurića postavlja krajnja pitanja. Između izvora njegovog slikarstva i pitanja koje ono postavlja u današnjem vremenu zjapi ljudski ponor, iskonska provalija iz koje zapoмаže večno ljudsko pitanje: Zašto? Ali, iznad tog ponora, kao budno oko koje razrogačeno posmatra ovu bespomoćnu ljudsku zapitanost, izdiže se Priroda, Majka Svega, začuđena nad čovekovim otuđenjem i padom. Suprotstavljajući čoveka i prirodu, kao dva kraja istog početka, Dado ukazuje na čovekovu nesavršenost, na njegovo zlo delo i na zlo vreme u kojem to delo dobija oblike i osobine užasa. Njegovo slikarstvo je, s jedne strane, povest o čovekovoj ludosti, o stradanju zbog te ludosti, i s druge, povest o trijumfu Prirode, o njenom savršenstvu u odnosu na čoveka, s druge. „Može se zamisliti da slikarstvo nekud vodi; ono nikuda ne vodi, osim ka vašoj sopstvenoj rupi. To je zastrašujuć jednosmer. Ono ima ukus fizičkog bola koji nas izjeda” (Dado).

Kada razmišljam o Dadovom slikarstvu nameće mi se pitanje da li je smrt uzrok čovekove zle kobi, da li je svest o njoj promenila čovekovo ponašanje (moralno, pre svega) u odnosu na ostalu Prirodu? Budući da je jedini u Prirodi svestan vremena (te najveće ljudske izmišljotine!), čovek u smrti vidi kraj vremena koji, u stvari, počiva u njemu samom. Raspoložujući takozvanim vremenom, brojeći dane i noći, čovek narušava prirodnu vezu sa samim sobom. Taj gubitak se manifestuje kroz agresivnost, hipertrofiranu čulnost, sujetu, želju za posedovanjem, kroz laž i obmanu, kroz opsesiju o smrti drugog, kroz raspadanje vrednosti koje je projekcija metafizičkog straha, drhtanja pred drugim i društvene nemoći. U toj samonametnutoj teskobici čovek umnožava svoju potrebu za posedovanjem drugog. Posedovati drugog, nekog ko je isti kao ti, sa osobinama nalik tvojim, tvog rođenog brata, vodi u prokletstvo. Prokletstvo je čovekovo stanje koje je, u stvari, udvajanje pojedinačnog užasa. Mislim da je u smislu takve progresije, u tom rasipanju, u tom ego-inženjeringu čovek prisutan u Dadovom slikarstvu. To je jedna selinovska dimenzija sveta, bespomoćna strategija u prostoru kao posledica

Hezbollah: Portrait of a Terrorist Organization, URL:http://www.terrorisminfo.org.il/Data/articles/Art_20436/E_158_12_1231723028.pdf, (28.10.2015).

čovjekovog slepog poverenja u vreme. „Ja u budućnost ne verujem”, saopštava Selin u *Putovanju nakraj noći*, Selin sa čijim se idejama o užasu sveta koji je stvorio čovek mogu uporediti sa Dadovim: da je čovek skup protivrečnosti – onaj kome se učinilo da jedini može da shvati svet oko sebe i u sebi ne veruje u večnost toga sveta, pa ga strah od vlastite smrti nagoni da, pre roka, uništi i sebe i svet.

Ali, čovekov selinovski poriv nadvisuje Priroda sa svojim metamorfozama, večnim zakonima i neuništivim tragovima. Dado je to shvatio i u tome vidim tajnu njegovog slikarstva: počast Prirodi suprotstavio je tragičnom osećanju sveta. To potvrđuje dugogodišnji opus posvećen prirodnjaku Bifonu, tvorcu slavne *Istorije prirode*. Iako nije „ilustrovao” Bifonovo delo, vezanost za njega je posledica Dadovog poverenja u Prirodu, u njene zakonitosti, u njen čudesno razrađen sistem odnosa, u taj sveobuhvatni mikrokosmos, kao primer sveopšte ravnoteže, koja se ostvaruje ovde, oko nas. Ali, u takvoj Prirodi postoji jedan delić, jedva tvarca koja razara sliku harmonije – to je čovek, taj Veliki Destruktor, ta panika u Prirodi, taj faktor raskola, vođa straha i izvršilac pometnje. Kažem, Dado nije Bifona „ilustrovao”, on je slikao u počast onoga koji je nastojao da sistematizuje čitavu planetu, da odredi pravce i pravila kako bi se jedan svet, ovozemaljski, prihvatio, održavao i sačuvao od ljudskog nagona, navalâ i zaborava.

Dado je jednom rekao da je njegovo slikarstvo „smeša svega”. I zaista, likovi na njegovim slikama kao da su slučaj neke uznemirene, panične simbioze svega živog u Prirodi, pa sve to liči na jedno ogromno klupče koje se preobražava i kreće, koje vrišti i stenje, koje se kezi i kikoće, koje ropće i cvili, jedna androgina masa koja će se samooploditi i iz koje će proklučati, kao pomama, neka nova vrsta, neki novi porod, obnovitelj starog sveta. Menjajući na ovim stvorenjima položaje organâ, Dado zamišlja jednu moguću anatomiju. U tom novom rasporedu on vidi bezbrojne mogućnosti Prirode. Jednima će se to

učiniti morbidnim, drugima užasnim ili monstruoznim. Nesreća je u tome što mi nekakvu drugačiju, moguću Prirodu, na čelu sa nama samima, zamišljamo idealno ne znajući kako to idealno praktično izgleda. Kao da zamišljamo sebe u najlepšem mogućem obličju ne verujući da je to obličje najčešće ružno u odnosu na ostalu Prirodu. Dado razrešava, leči taj ljudski kompleks upućujući na sve moguće i zamislive varijante organizma u Prirodi. „Zašto su dela prirode tako savršena? Zato što je svako delo celina i što ona radi na večnoj zamisli od koje nikad ne odstupa; potajno sprema zametak stvaranja; jedinstvenim činom nagoveštava prvobitni oblik svakog živog bića; razvija ga, usavršava stalnim promenama, i u određenom vremenu”, poručio nam je Bifon. Ne čini li vam se da su dela Prirode i dela umetnika identična? Ne ukazuje li vam ovo da, posle Tvorca, jedino umetnost ima onu demijuršku moć koja je u saglasju sa Kosmosom, moć koja prenosi zakonitosti Prirode u mikrokosmos čoveka ne dozvolivši da čovek, obuzet vlastitom smrću projektovanom na njegovu okolinu, propadne u svom destruktivnom nagonu? Je li to znak da je tajna umetnosti duboko ukorenjena u misteriju Prirode i da umetnik u proročanskom zanosu predviđa buduće njene pokrete, nagoveštaje, zamisli i namere? U Dadovom slikarstvu, pored vizije Prirode, ja vidim i groblje Prirode, njenu prošlost: njegovi prizori nisu skup, gomila delova Prirode, partikule jednog velikog organizma ili, bolje rečeno, organona, organona u pometnji pred nalezom raspadanja, rasapa, raspucavanja, rascepa i rasula, nego je to skladište evolucije – izumrlo i preobraženo ukrstilo se sa svojim unučićima i leži ovde, u ovom slikarstvu, kao snimak celokupnog vremena, anahroni u odnosu jedni na druge, ali nekako živi, jedni drugima prepoznatljivi, jer im nešto govori, neki viši glas, da su rod, da ih je napravio isti otac. I ne samo da ovo slikarstvo predstavlja skladište evolucije, nego je ono čitav rekvizitarijum fantastične biologije koja se proteže od mitova do fantazmagorija ovovekkih fantasta koji sede pred levijatanom progressa u nadi da će ih nekakva nova kombinacija u Prirodi vratiti unazad, u neku spasonosnu meru. U tom iščekivanju, prepunom more, uzrujanosti i straha ja vidim značaj umetnika u modernim vremenima, u vremenima koja bi želela da postanu mitska, odnosno ne koja bi želela, nego koja bi to morala biti ako čovek svoje utopije nije već poklonio beznađu. „Svaka moja slika je odbijanje sveta u kojem živim, onog što danas zovu civilizacija” (Dado).

Čovek koji je svestan stanja današnje civilizacije mora uzeti na sebe teret Jova: verujući u čoveka kao u deo organona Prirode, on mora da ponese breme čovekove ludosti, usamljenosti,

beznađa, panike, očaja i užasa, mora sve to da iznese u dan prosvetljenja i velike opomene kako bi se čovek pročistio, kako bi se vratio sebi samome, odnosno kako bi Bludni Sin prepoznao Roditelja. Do tog časa čovekove samospoznaje odzvanjaju reči ucveljenog Jova: „Tijelo moje obučeno u crve i u grude zemljane, koža moja puca i raščinjava se” (*Knjiga o Jovu*, 7; 5). Ova je slika česta kod Dada. Nisu to portreti monstuma, nego su to scene užasa modernog čoveka, snimci svakog našeg bogovetnog dana, svedočanstva, krize čovečanstva i psihosomatska dijagnoza na smrt bolesnog sveta. „Kad rečem: potrešće me odar moj, postelja će mi moja olakšati tužnjavu, tada me strašiš snjima i prepadaš me utvarama, te duša moja voli biti udavljena, voli smrt nego kosti moje” (*Knjiga o Jovu*, 7; 13-15). Ovo je poruka o satanskoj strani sveta, o čoveku čija su iskušenja neizmerna, i koja su ga toliko depersonizovala da se pretvorio u puki košmar. Svi smo podložni tome, jer smo oholi, oholi smo jer smo nesavršeni, nesavršeni smo jer smo prestravljeni od samih sebe. Zbog toga je ljudska sreća najveća glupost ovog sveta. „Mnogo bi mi smetalo kad bih bio srećan... Ugnjavilo bi me” (Dado). O, užasa! – reći ćete. San o prevazilaženju užasa je zabluda nastala iz čovekove samouverenosti. Ona je čovekova lažna nada, fatamorgana jedne robinzonske situacije. „Ali, užas nije samo ta muka koja te je zadesila, nego i buduće neizbežne muke. I mislim da je to ono što pokušavam da slikam. To je očaj bez predaha” (Dado).

Taj „očaj bez predaha” – koji je Dadova metafizička trauma – učinio je da je u njegovom slikarstvu došlo do redukcije osnovnih prirodnih elemenata: na njegovim slikama nema vode i vatre, ostali su samo zemlja i vazduh, Dole i Gore, ljudi i ptice, ljudi kao pala priroda i ptice kao nada u novu promenu, u ponovljeni čovekov uzlet, kao poziv u novu avanturu u prirodi. Vatra i voda sugerišu dinamiku, ali kod Dada je nastupilo neko međuvreme u kome se sve napinje, priprema se, u mukama i u grču, da prevlada nevidljivu granicu građenja i raspadanja, života i smrti. To je agonija koja će se završiti – ako se ikada završi – ili padom na zemlju ili usponom u vazduh. Dado je svoj svet oslobodio dva elementa, ali je sa ostala dva naglasio čovekovo i moralno i eshatološko pitanje. Kada ta pitanja čovek razreši onda će nastupiti Novo Postanje – novo nebo i nova zemlja. U ovome vidim veliku Dadovu poruku, jednu od najvećih u modernoj umetnosti uopšte.

Dadova svetlost jeste svetlost njegovog okruženja, svetlost Normandije, izmaglica njegovog života, zora njegovog dana, ali ta svetlost dočarava i svet nekakvih još nedefinisanih bića, neogrubelih u susretu sa spoljašnjim životom, svet polustvorenja u placenti, u materici Majke

Prirode, u košuljici iz koje će, kada se raspukne, pokuljati, rasplinuće se i poplaviti svet stvorenja-mučenici i stvorovi-mučenici, oni koji će za koji čas predstavljati užas sveta. Takva Dadova svetlost prigušeni je krik iz velikog plamena, iz požara strašnog suda čovečanstva. Paradoksalno, ali tu svetlost kao da je preneo sa Seraove slike *Kupanje u Anijeru*, onu svetlost koja se nadvila nad ljudskim telesima, koja su zablesila na nekoj belosvetskoj plaži, u besmislenom činu izlaganja tela suncu, u obamrlosti, neupotrebljivosti i nezapitanosti. Tu je samo svetlost živa i večna, jedino ona uliva nadu i poverenje u svet, u Prirodu, a sve ostalo je potpuna uzaludnost, suvišnost, puka prolaznost i jeziva odsutnost.

Dadove boje nisu boje apokalipse, kod njega nema onog sablasnog, ostrašćenog, zakovitlanog crvenila, plavetnila i zelenila. Njegove boje su predznak biološke promene, to su boje prelaska; one su blage, one su prelazi iz jednog srastanja u drugo. Kada bojom prikazuje krv, to nije krvavo crvena koja se proliva ispod žrtve, ispod nasilja, ispod naglog prekida života; to je boja nekakve transfuzije kada jedan život utiče u drugi, ili se jedna smrt nadovezuje na drugu. Crvena je kod Dada boja izjednačavanja: ona povezuje živo sa živim, živo sa mrtvim i mrtvo sa živim. To je boja novorođenosti, erekcije, boja materice, boja unutrašnjosti, ona pokazuje stanje utrobe pod temperaturom trideset šest – to je boja organskog. Njegove boje simbolizuju večnost Prirode, pa je plava hladna, vasijski hladna, po njoj kao da plivaju sante leda, iz nje se čuje tišina beznađa; to su vrata onostranog. („Na mojim slikama su neke plave, blede boje, to su jedva-boje... Meni je najbolje kad imam vrlo malo boja. Ne volim tople, vrele boje” – Dado.) Sudarajući se, ova crvena i ova plava sugerišu susret života i smrti, Punoće i Praznine, večitu borbu dva principa, dve najveće tajne: ispred jedne je tišina, iza druge je tišina. A između je veliki prasak Prirode, agon i agonija istovremeno, sablast postojanja jedino.

Ana Stjelja

Srbija i Egipat

U izdanju Udruženja „Alia Mundi” za kulturnu raznolikost objavljena je dvojezična studija (na srpskom i engleskom jeziku) pod naslovom „Srbija i Egipat: srpsko-egipatski međukulturni odnosi / Serbia and Egypt: Serbian-Egyptian intercultural relations” mladog srpskog autora i istraživača Miloša Todorovića.

Pred čitaocima se nalazi jedna veoma zanimljiva i značajna publikacija sa aspekta istorijskih, političkih, diplomatskih i kulturnih odnosa Srbije i Egipta, ujedno i jedina ovako koncipirana publikacija o srpsko-egipatskim odnosima objavljena kod nas. Ove dve zemlje veže vekovno prijateljstvo koje je, u skladu sa istorijskim okolnostima, imalo svoje uspone i padove, no nit koja spaja dve kulture i dva naroda nikada u potpunosti nije bila prekinuta.

Istraživač i autor ove knjige, Miloš Todorović, nastojao je da se u okviru svog istraživanja dotakne onih najznačajnijih aspekata srpsko-egipatskih odnosa, počevši od uspostavljanja diplomatske misije Srbije u Egiptu (1908. koja je kasnije prerasla u ambasadu) sve do današnjih dana kada su, čine se, srpsko-egipatski odnosi dostigli svojevrsni vrhunac. Ova publikacija će svakako zanimati one kojima je tematika srpsko-egipatskih odnosa bliska, bilo da je u pitanju politički, istorijski, diplomatski ili kulturni kontekst. Knjiga ujedno sublimira najvažnije događaje i ličnosti koji su doprineli razvoju dobrih međukulturnih odnosa dve zemlje.

Centralni deo knjige posvećen je onom periodu kada su odnosi Srbije i Egipta bili na najvišem nivou, a to je period prijateljstva predsednika SFRJ Josipa Broza Tita i Ujedinjene Arapske Republike, Gamala Abdela Nasera, odnosno period formiranja Pokreta nesvrstanih, koji je ne samo u istoriji ove dve zemlje, već i u datom istorijskom trenutku odigrao veoma značajnu ulogu u političkoj, ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj sferi zemalja članica. Ovde svakako treba dodati i ulogu koju je imao i Zdravko Pečar, osnivač i utemeljivač Muzeja afričke umetnosti u Beogradu koji je upravo u pomenutom periodu, kao novinar lista „Borba“, boravio u Egiptu te imao tu čast da intervjuiše predsednika Nasera, zahvaljujući čemu danas imamo veoma značajno neposredno svedočanstvo o ovoj zemlji i njenim prilikama. Zahvaljujući Pečaru, imamo i bogatu foto dokumentaciju koja je pohranjena u Muzeju afričke umetnosti, a na šta je, takođe, skrenuta pažnja u ovoj knjizi. Ova publikacija se, osim političkih i ekonomskih, dotiče i kulturno-diplomatskih veza

Srbije i Egipta. Opšte je poznata činjenica da su kulturni poslenici jedne zemlje možda i najbolji njeni reprezentivi u inostranstvu. Tako je bilo i sa srpskim kulturnim poslenicima, pre svega književnicima i intelektualcima, te umetnicima i avanturistima koji su još u 19. veku pohodili Egipat, počevši od Pavla Riđičkog, koji je sa svog putovanja u „zemlju faraona“ u Srbiju doneo mumiju poznatiju kao „Beogradska mumija“, zatim Milorada Rajčevića i dr Milana Jovanovića Morskog, koji su sa svog putovanja u Egipat ostavili pisani trag o ovoj mističnoj zemlji koja je oduvek privlačila pažnju svetskih putnika. Svakako da je trag u srpsko-egipatskim odnosima i ostvarivanju kulturnih veza dve zemlje, doprinela i srpska književnica Jelena J. Dimitrijević koja je svoje putovanje ovekovečila kroz kraći putopis „Pisma iz Misira“ (1919) i obimniji putopis „Sedam mora i tri okeana. Putem oko sveta“ (1940). Osim književnog svedočanstva o Egiptu, Jelena je uspostavila i prijateljske odnose sa znamenitim egipatskim ženama, među kojima se svakako ističe pionirka egipatskog feminizma Huda Šaravi. Nakon Jelene J. Dimitrijević Egipat je posetila i srpska glumica Desa Dugalić koja je svoje putovanje u Egipat i Svetu zemlju ovekovečila u putopisu „Zabeleške s puta kroz Palestinu, Siriju i Egipat u leto 1931“, propraćenom brojnim fotografijama. Naravno, veoma je značajan i diplomatski rad Jovana Dučića koji je kao diplomatski predstavnik Srbije u Egiptu takođe imao zapaženu ulogu u razvoju međukulturnih odnosa dve zemlje. On je takođe za sobom ostavio pisani trag o svom boravku u Egiptu, kao i mnogi drugi koji su posetili ovu zemlju, koja svakako inspiriše i poziva na istraživanje. Zanimljivo je svakako i prisustvo srpsko-egipatskih veza u umetnosti slikara Paje Jovanovića, te prisustva elemenata orijentalizma u njegovom slikarstvu, ali i prisustvo egipatskog nasleđa u delima savremenih srpskih pesnika i pisaca na koje autor takođe skreće pažnju u ovoj knjizi.

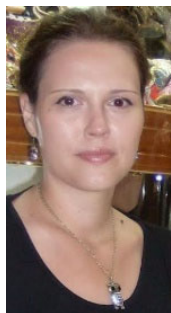
Autor se u knjizi dotakao i egipatskog nasleđa u Srbiji i to kroz kratko poglavlje o egipatskim artefaktima koji su izloženi u srpskim muzejima. Pažnju čitalaca je skrenuo i na trenutne aktivnosti koje sprovodi Ambasada Egipta u saradnji sa srpskim kulturnim institucijama i organizacijama. Posebno se ističe uloga aktuelnog ambasadora Egipta u Srbiji Nj.E. Amra Alguvejlja čijim su ličnim i profesionalnim zalaganjem kulturni odnosi Srbije i Egipta podignuti na jedan viši nivo.

Ova publikacija pledira da sublimira sve one najznačajnije činioce u razvoju međukulturnih odnosa dve tradicionalno prijateljske zemlje, ali i da bude svedočanstvo o aktivnostima koje su nedavno sprovedene na polju jačanja međukulturnih odnosa, kao možda model ili obrazac po

kome bi Srbija trebalo da razvija ili pak obnovi međukulturne veze sa tradicionalno prijateljskim zemljama. S obzirom na to da je knjiga osmišljena kao dvojezično (srpsko-englesko) izdanje, ona će svakako jednako biti dostupna kako srpskim i egipatskim čitaocima te zainteresovanim studentima (istorije, istorije umetnosti, arheologije, arapskog jezika i književnosti, političkih nauka...) tako i istraživačima te stručnoj javnosti kojoj je ova tematika bliska.

Knjiga osim relevantnih istorijskih podataka (oslanjajući se na stručnu literaturu i relevantne izvore) nudi i foto dokumentaciju koja ima za cilj ilustraciju svih onih značajnih ličnosti i događaja koji su ostavili traga u izgradnji međukulturnih odnosa između Srbije i Egipta.

Knjiga „Srbija i Egipat“ svakako može da posluži kao vrlo korisna polazišna tačka za neka dalja i temeljnija istraživanja na ovu i srodne teme, vrlo koncizno i hronološki prikazujući kako su se razvijali međusobni odnosi Srbije i Egipta te kakvi su oni danas.

Urednik izdanja je dr Ana Stjelja, dok je autor pogovora dr Nemanja Radonjić, naučni saradnik u Institutu za noviju istoriju Srbije. Knjiga je objavljena kao elektronsko izdanje i može se čitati [OVDE](#)

Miloš Todorović

Nemanja Radonjić

Iz pogovora

Knjiga Miloša Todorovića „Srpsko–egipatski međukulturni odnosi“ odgovara na jednu potrebu koja je prisutna u nauci, kulturi i diplomatiji Srbije, ali i Egipta. Radi se o potrebi da se naučni članci, monografije, katalogi izložbi, putopisi, zatim aktivnosti kulturne diplomatije, kulturnih radnika, naučnika, diplomata i društvenih aktivista povežu i predstave srpsko-egipatski međukulturni odnosi u jednom preglednom radu, ali i jednoj liniji i ispituju njeni kontinuiteti i diskontinuiteti. Koristeći široko shvaćen koncept kulturnih odnosa, posle pažljive definicije pojmova kulture i javne diplomatije, autor daje jednu sintezu povezujući nizove istraživačkih radova iz različitih nauka (egiptologija, komparativna književnost, historiografija, istorija umetnosti, muzeologija, međunarodni odnosi) i daje adekvatan pregled ovih odnosa.

Todorović pravilno identifikuje aktere koji nisu deo zvanične kulturne diplomatije i predstavljaju „samoinicijativne oblike kulturne razmene“. Ostale aktere autor stavlja u pravilan istorijski kontekst, evropski/jugoslovenski/srpski i kolonijalni/antikolonijalni, nesvrstani, kontekst tek oslobođene Srbije i nezavisnog, a zatim polu-kolonijalnog Egipta, međuratni Mediteran i hladnoratovski svet. Preko aktivnosti individualaca poput Jovana Dučića, Hude Šaravi, Amra el Guvejlja, Gamala Abdel Nasera, Josipa Broza Tita, ali i institucija poput ambasada u Kairu i Beogradu, Muzeja istorije Jugoslavije ili Muzeja afričke umetnosti u Beogradu, Todorović uspešno locira uspone i padaove ovih odnosa, njihove diskontinuitete, ali i paradoks njihovog održanja, uprkos često slaboj i neredovnoj državnoj podršci.

Knjiga ima jasnu strukturu gde je najpre dat kratak pregled srpsko/jugoslovensko-egipatskih diplomatskih odnosa, u poglavljima „Jugoslavija i Egipat“ i „Srbija i Egipat“. Ističe se najintenzivniji period saradnje Egipta i Srbije/Jugoslavije koji se poklapa sa zlatnim dobom Pokreta nesvrstanih zemalja i aktivnosti jugoslovenskog predsednika Tita i egipatskog predsednika Nasera. Za ovim poglavljem slede poglavlja o „Zajedničkom nasleđu“, koje dalje uokviruje ovaj rad; zatim „Egipat i srpska kultura“, gde se posebno obrađuje kultura putopisa; poseban odeljak o egiptologiji u Srbiji, i naročito zanimljiva poglavlja „Diplomatija i muzeji“ i „Ostale institucije i događaji“ koja pokazuju kako i zvanična, ali i naročito nezvanični kontakti preko nevladinih organizacija ili zainteresovanih pojedinaca mogu doprineti međukulturnim odnosima. U prilogu je

dat intervju koji je dopisnik „Borbe“, kasnije istoričar, diplomata i osnivač Muzeja afričke umetnosti i jedan od najznačajnijih aktera afro-jugoslovenskih odnosa u hladnom ratu, Zdravko Pečar, uradio sa generalom Muhamedom Nagibom, tek nedelju dana pošto su Slobodni oficiri preuzeli vlast u Egiptu, i to kao prvi intervju koji je nominalni vođa državnog udara dao stranom dopisniku, što na konkretnom primeru pokazuje stalno prepoznavanje između Egipta i Jugoslavije/Srbije kao važnih i katkad sličnih država i društava.

Knjiga Miloša Todorovića biće korisna svima koji se interesuju za srpsko-egipatske kontakte, naučnicima koji žele da uđu u ovu temu ali i budućim diplomatama i kulturnim poslanicima koji bi da ove kontakte preko zvaničnih ili nezvaničnih kanala prodube.

Dr Nemanja Radonjić je naučni saradnik Instituta za noviju istoriju Srbije

U ovom broju

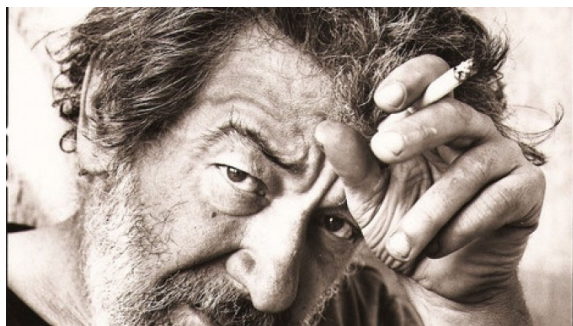
Ben Dror Jemini: *Industrija laži, Norma homogenizacije i Nakba*

Tijana Sorgić: *Hamas i Hezbolah*

Branko Kukić: *Dadova sablast postojanja*

Ana Stjelja: *Srbija i Egipat*

Nemanja Radonjić: *Iz pogovora*

Dado Ćurić

Alia Mundi

Magazin za kulturnu raznolikost

<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>
<http://aliamundimagazin.wixsite.com/alia-mundi>

Ne zaboravite da otvorite

www.makabijada.com

http://balkan-sehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar

www.cendo.hr

Lamed

List za radoznale

Redakcija - *Ivan L Ninić*

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

4226803 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ninic@bezeqint.net

<https://listzaradoznale.wixsite.com/lamed>

Logo Lameda je rad slikarke Simonide Perice Uth iz Vašingtona